

Makul Sürede Yargılanma Hakkının Sağlanması Bakımından Tazminat Komisyonu Gerçek Bir Çözüm Mü?

Is the Compensation Commission a Real Solution for Ensuring the Right to a Reasonable Trial?

Sevimnur ÜÇÜNCÜ KASIMOĞLU*

Öz

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Ümmühan Kaplan pilot kararı ile makul sürede yargılanma hakkını sağlaması için 2012’de Türkiye’ye bir uyarı vermişti. Bunun üzerine 09/01/2013 tarihli ve 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun” ile “Tazminat Komisyonu” oluşturulmuş ve makul süreyi aşan yargılamalarla ilgili AİHM’de derdest başvuruların tazminat ödenmek suretiyle ortadan kaldırılması amaçlanmıştı. Zaten yakın bir tarihte bireysel başvuruları kabul etmeye başlayacak Anayasa Mahkemesi (AYM) ile yargılamaların makul süreleri aşması sorununun tamamen ortadan kaldırılacağı düşünülüyordu. Ancak öncelikli olarak düşünülen tazminat yolu ile 2022’de, hâlâ yargılamaların makul sürede tamamlanamaması, söz konusu ihlallerin AYM’nin iş yükünün büyük bir kısmını oluşturması yine bir çözüm arayışına sebep oldu. AYM’nin çözümü pilot karar vermek, kanun koyucunun çözümü ise 6384 sayılı Kanuna AYM’de derdest davaları da dahil etmek oldu. Bu bağlamda çalışmamızda, AİHM ve AYM’yi pilot karar vermeye götüren süreçler incelenecek, kronikleşmiş makul sürede yargılanma hakkı ihlalleri bakımından Tazminat Komisyonunun yeterli ve etkili bir giderim sağlayıp sağlamadığı ve özellikle olası ihlalleri önleme kabiliyetini haiz olup olmadığı tartışılacak, etkili çözümlerin neler olabileceği irdelenecektir. Makul sürede yargılanma hakkı ve Tazminat Komisyonunun görev alanı Türk hukuk sisteminin çeşitli alanlarına yayılmakla birlikte meseleler mümkün olduğunca ceza hukuku ekseninde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Tazminat Komisyonu, Makul sürede yargılanma hakkı, 6384 Sayılı Kanun, Yargıda “hedef süre”, Pilot karar usulü

Abstract

The European Court of Human Rights (ECtHR) issued a warning to Turkey in 2012 to ensure the right to trial within a reasonable time with its Ümmühan Kaplan pilot decision. Thereupon, with the Law No. 6384 dated 09/01/2013 on the “Resolution of Certain Applications Made to the European Court of Human Rights by Paying

Hakemli Araştırma Makalesi / **Makale Geliş Tarihi:** 10.09.2025 – **Makale Kabul Tarihi:** 09.10.2025.

Atıf: Sevimnur Üçüncü Kasımoğlu ‘Makul Sürede Yargılanma Hakkının Sağlanması Bakımından Tazminat Komisyonu Gerçek Bir Çözüm Mü?’ (2026) 4(1) TRÜHFD 1-43.

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı; Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, sevimnur.ucuncu@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6350-7023.

Compensation”, a “Compensation Commission” was established and it was aimed to eliminate the applications pending at the ECtHR regarding the trials exceeding a reasonable time by paying compensation. It was already anticipated that the Turkish Constitutional Court (AYM), which would soon begin accepting individual applications, would completely eliminate the problem of trials exceeding reasonable timeframes. However, in 2022, the failure to bring trials to reasonable timeframes through compensation, and the fact that these violations constitute a significant portion of the AYM's caseload, has once again prompted a search for a solution. AYM's solution was to issue a pilot ruling, while the legislator's solution was to include cases pending before the AYM in Law No. 6384. In this context, our study will be examined the processes that led the ECtHR and the Constitutional Court to issue pilot judgments, discuss whether the Compensation Commission provides an adequate and effective remedy in terms of chronic violations of the right to a trial within a reasonable time and especially whether it has the ability to prevent possible violations, and examine what effective solutions may be. Although the right to a trial within a reasonable time and the mandate of the Compensation Commission span various areas of the Turkish legal system, the issues will be evaluated in the context of criminal law as much as possible.

Keywords

Compensation Commission, Right to trial within a reasonable time, Law No. 6384, “target time” in the judiciary, Pilot judgment procedure

GİRİŞ

Yargılamaların makul sürede bitirilememesi kronik bir sorun olarak halen varlığını sürdürmektedir. Türkiye hakkında makul sürede yargılanma hakkı bakımından tekrarlanan ihlaller ve AİHM’in artan iş yükü pilot karar usulünün işletilmesine neden olmuştur. AİHM, Ümmühan Kaplan kararı¹ ile 2012 yılında, Türkiye’deki ihlallerin uzun yıllardır devam ettiğini, makul sürede yargılama yapamamanın yapısal ve sistematik bir sorun olduğunu belirlemiş², artan başvuru sayısı ile olası ihlallere işaret ederek pilot karar usulünün uygulanmasına karar vermiştir. Yapısal sorunların çözülmesi için verilen bu kararların açıklayıcı nitelikte olduğunu ve çeşitli çözümler bulunabileceğini belirten AİHM, öncelikle tazminata dayalı bir iç hukuk yoluna yönelik ilkeleri açıklamış³ ve Türkiye’nin 1 yıl içinde etkili giderim sağlayacak bir iç hukuk yolu ihdas etmesi gerektiğine karar vermiştir⁴.

Bu karar sonrasında AİHM’in işaret ettiği sorun ve çözüm doğrultusunda 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun” kabul edilmiştir. Kanunla ihlalleri tazminat ödenmek

¹ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012).

² AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 63.

³ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 72.

⁴ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 75.

suretiyle giderecek idari bir kurul olan Tazminat Komisyonunun⁵ oluşturulması düzenlenmiş ve yapısal sorunun bu şekilde çözüleceği düşünülmüştür. Bir süre sonra bu şikayetler, bireysel başvuruları incelemeye başlayan AYM'ye yönelmiştir. 2022'ye gelindiğinde bu sefer de AYM, bireysel başvuru dosyalarındaki iş yükünün çoğalmasıyla pilot karar usulünü uygulamış, daha önce etkili bir çözüm olmayacağını belirttiği “tazminat” çözümünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki yapısal soruna ilişkin tespitler yapıp çözüm önerileri getirilirken itici güç, karar veren Mahkemelerin iş yükü olmamalıdır.

Bir çerçeve çizmek gerekirse kanun koyucunun sorunun çözümü noktasında Tazminat Komisyonunu kurduğu ve zamanla yetki alanını genişlettiği, süreçleri kısaltıcı kanuni değişiklikler yaptığı ve ceza muhakemesi hukukundaki onarıcı adalet kavramından hareketle (arabuluculuk, uzlaştırma vb.) alternatif veya sonuca hızlı ulaşmayı sağlayan (seri muhakeme, basit yargılama) çözüm yöntemleri oluşturduğu görülmektedir⁶. Bu kapsamda öncelikle Tazminat Komisyonunun etkili bir çözüm olup olmadığı, sonrasında diğer uygulamaların etkililiği ve son olarak da neler yapılması gerektiği incelenmelidir.

İşbu çalışmada, makul sürede yargılanma hakkına ilişkin yapısal sorunun çözümünde Komisyonun yeri ve başkaca çözüm önerileri irdelenecektir. Sorunun nedenlerine ve çözüm önerilerine ışık tutabileceği düşünülen bireysel başvuru mercilerini pilot karara götüren süreçler ile Komisyon oluşturulması haricinde yapılan düzenlemeler değerlendirilecektir. Ancak makul sürede yargılanma hakkının kapsamı, AİHM ile AYM'nin hakkın somutlaştırılması için belirlediği kriterler, yapısal ve sistematik sorun kavramı, pilot karar usulü, Tazminat Komisyonunun yapısı gibi makalenin varmak istediği sonuç ile doğrudan ilgili olmayan ve halihazırda incelenmiş hususlar⁷ ayrı bir çalışma konusu olarak görüldüğünden bu makalede

⁵ Bundan sonra ‘Komisyon’ şeklinde ifade edilecektir.

⁶ İsmail Köküarı, ‘Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Pilot Karar Uygulaması’ (2019) XXIII(3-4) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 188, 211; Cem Ümit Beyoğlu, ‘Türk Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Tespit Edilen Yapısal Sorunlara Dair Çözüm Önerileri’ (2022) 12 (2) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 761, 711.

⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (Legal Yayıncılık 2010) 201-223; David Harris, Michael O’Boyle and Colin Warbrick (edr), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku* (Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan çev. 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2022) 295-304; Sibel İncoğlu, ‘Adil Yargılanma Hakkı’ iç Sibel İncoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Avrupa Konseyi Yayınları 2013) 277-283; Kerem Altıparmak, ‘Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?’ iç Kerem Altıparmak (ed), *50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı? Hayal Kırıklığı mı?* (Ankara Barosu Yayınları 2009) 65-68; Ünal Gençtürk ve Hakan Kolçak, ‘Yapısal Sorunların Çözümünde Somut Norm Denetimi Yolunun İşlevsel Kılınması Üzerine Bir Değerlendirme’ (2023) 8 (2) İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 493, 512-513; İsmet Mazlum, ‘Tazminat Komisyonunun Yapısı ve Makul Süre Bakımından Yapacağı İncelemenin Medeni Usul Hukuku Açısından Değerlendirilmesi’ (2024) 73 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1933, 1937-1941.

açıklanmayacaktır.

I. İLK ÇÖZÜM OLARAK PİLOT KARAR USULÜNÜN BENİMSENMESİ

Yapısal ve sistematik sorunlar nedeniyle tekrarlayan davalar, bu davaların oluşturduğu iş yükü ve yapısal sorunlara esaslı çözümler üretilmesi ihtiyacı bireysel başvuru kararı vermekten başka bir usule yönlendirmiştir⁸. Pilot karar usulü olarak uygulanan bu yöntem gerek AİHM gerekse AYM tarafından makul sürede yargılanma hakkı bağlamında oluşan yapısal sorunların çözümünde de uygulanmıştır⁹.

A. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini Ümmühan Kaplan Pilot Kararına¹⁰ Götüren Süreç ve Sonrasındaki Değişiklikler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) altıncı maddesinin birinci fıkrası “herkesin, davasının ... makul sürede bitirilmesi hakkına sahip olduğunu” düzenlemektedir. Bu maddeye atıf yapan AİHM, adil yargılanma hakkının sağlanması bakımından devletlerin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde ilk olarak hukuki düzenlemeler yapmaları gerektiğine işaret etmiş¹¹, sonrasında yargılamaların makul sürede yapılıp yapılmadığını denetleyerek birtakım kriterler oluşturmuş¹², son olarak da ihlale uğrayanların başvurabilecekleri etkili bir iç hukuk yolunun oluşturulması gerektiğine karar vermiştir¹³.

Genel çerçeve bu olmakla birlikte AİHM'i pilot karar vermeye iten sürece biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. AİHM birçok bireysel başvuru sonucunda makul sürenin unsurlarını somutlaştırmıştır¹⁴. Ancak bir süre sonra sadece hakkın somutlaştırılması yeterli görülmemiş, AİHS m. 6/1'deki makul sürede yargılanma hakkı ile etkili başvuru hakkını düzenleyen AİHS m. 13 arasında sistematik bir bağlantı kurulmaya başlanarak, başkaca

⁸ Altıparmak (n 7) 60; Köküarı (n 6) 183-184; Servet Alyanak ve Burcu Bozkurt Cengiz, ‘Anayasa Mahkemesinin Pilot Karar Uygulaması ve Kararların Yasama Organına Bildirilmesi’ (2024) (48) Yasama Dergisi 117, 122-123.

⁹ Alyanak ve Bozkurt Cengiz (n 8) 120-121.

¹⁰ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012).

¹¹ Mustafa T, ‘Adli Yargıda “Makul Süre” Felsefesi ve Matematiği’ (2015) (117) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 35, 37.

¹² AİHM Pélissier and Sassi v France App no 25444/94 (ECtHR, 25 March 1999) § 67-75; AİHM İbrahim Güler v Turkey, App no 1942/08 (ECtHR, 15 October 2013) § 23; AİHM Ezel Tosun v Turkey App no 33379/02 (ECtHR 10 January 2006) § 21.

¹³ AİHM Kudla v Poland App no 30210/96 (ECtHR, 26 October 2000) § 147-156; AİHM Tendik and Others v Turkey, 23188/02 (ECtHR, 22 December 2005) § 32-39.

¹⁴ AİHM Pélissier and Sassi v France App no 25444/94 (ECtHR, 25 March 1999) § 67-75; AİHM İbrahim Güler v Turkey, App no 1942/08 (ECtHR, 15 October 2013) § 23; AİHM Ezel Tosun v Turkey App no 33379/02 (ECtHR 10 January 2006) § 21.

korumaların oluşturulması gerekliliğine işaret edilmiştir¹⁵. Örneğin 2005 tarihli Tendik ve diğerleri kararında AİHM, makul sürede yargılanma hakkına ilişkin “davanın karmaşıklığı, bireylerin ve ilgili mercilerin tutumu” kriterlerini değerlendirerek yaklaşık yedi yıl süren ceza yargılamasının makul olmadığına karar vermiştir¹⁶. Ancak bununla birlikte salt ihlal tespitinden ziyade, AİHS m. 13 gereği, bir ihlalin devam etmesini önleyen veya halihazırda meydana gelmiş bir ihlalin zararlarını ortadan kaldıracı ve yeterli tazmin imkânı sağlayan “etkili” bir iç hukuk yolunun bulunması gerektiğini de belirtmiştir. Sonuç olarak AİHM Türk hukuk sisteminde muhakemenin uzunluğuna itiraz edilebilecek bir yolun olmadığına hükmederek makul sürede yargılanma hakkı bakımından m. 13 korumasını değerlendirir hale gelmiştir¹⁷. 2009 tarihli Daneshpayeh kararında da benzer şekilde makul süre kriterlerini uygulayarak başvuru hakkının bu hakkının ihlal edildiğine ve hâlen AİHS m. 13 bakımından etkili bir yol oluşturulmadığına karar vermiştir¹⁸.

Nihayet 20/03/2012 tarihli Ümmühan Kaplan davasında AİHM, bu konularda daha önce verdiği birçok ihlal kararından ayrılmayı gerektiren bir durumun olmadığını, yargılamaların makul süreyi aştığını ve bu ihlale karşı halen iç hukukta başvurulacak bir yol olmadığını belirterek artık pilot karar usulünü uygulamaya karar vermiştir¹⁹. Uzun zamandır önüne gelen aynı konudaki davalara rağmen AİHM’in “Ümmühan Kaplan” dosyasında pilot karar verme nedenine daha yakından bakmak gerekmektedir. Zira bu husustaki tespitler, AYM’nin pilot

¹⁵ AİHM Kudla v Poland (App no 30210/96 (ECtHR 26 October 2000) § 147; AİHM Tendik and Others v Turkey, 23188/02 (ECtHR, 22 December 2005) § 24-31.

¹⁶ AİHM Tendik and Others v Turkey, 23188/02 (ECtHR, 22 December 2005) § 24-31. Aslında AİHM ilk olarak Kudla v Poland (App no 30210/96 (ECtHR 26 October 2000) § 147) başvurusunda AİHS m. 13 ile makul sürede yargılanma hakkının denetimi konusundaki içtihadını değiştirerek, her iki konu hakkında ayrı ayrı denetimde bulunacağını ve makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili etkili bir iç hukuk yolunun varlığını ayrıca denetleyeceğini belirtmiştir, Alastair Mowbray, ‘Subsidiarity and the European Convention on Human Rights’ (2015) (15) Human Rights Law Review 313, 324–325. Ancak Türkiye bakımından gelişen süreç incelendiğinden özellikle Tendik ve diğerleri kararına yer verilmiştir.

¹⁷ AİHM Tendik and Others v Turkey, 23188/02 (ECtHR, 22 December 2005) § 34-39.

¹⁸ AİHM Daneshpayeh v Turkey App no 21086/04 (ECtHR 16 July 2009) § 28. CMK m. 141/1-d’deki “kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen” hallerde öngörülen tazminat davasının etkili bir iç hukuk yolu olup olmadığı AİHM Medeni Uğur v Turkey kararında değerlendirilmektedir (App no 49651/06 (ECtHR 24 January 2012) § 69-72). AİHM, m. 141/1-d’nin yalnızca hüküm öncesi tutukluluk bakımından geçerli olduğunu, ceza yargılamasının bütün olarak aşırı uzun sürdüğü durumları kapsamadığını, aksi yöndeki yorumun varlığına ilişkin bir içtihat sunulmadığını belirtmektedir (§ 70). Makul süreyi aşan yargılamalar için uygulanabileceği düşünülse bile, yerel mahkemelerin (o dönem) asıl davanın kesinleşmesini beklediklerinden bu yolun henüz kullanma imkanı olmadığını belirterek iç hukukta AİHS m. 13 açısından etkili bir başvuru yolu olmadığına karar vermiştir (§ 71).

¹⁹ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 65.

karar vermesine ve Tazminat Komisyonunun yetkilerinin genişletilmesine de ışık tutacaktır.

Pilot karar usulünün benimsenmesinde ikincillik ilkesi gereği²⁰, ihlallerin öncelikle ulusal mercilerde çözülmesi düşüncesi ile yapısal ve sistematik sorunların bir türlü giderilememesi nedenleri etkili olmuştur²¹. Ancak AİHM'in yapısal sorun nedeniyle tekrarlayan davalara ve iş yükünün artmasına ilişkin tespitleri bu hususta özel bir öneme sahiptir²². AİHM'in 2000 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne etkin çözümler oluşturması için çağrı yapması, yapısal sorunlar nedeniyle iş yükünün önemli ölçüde arttığını ve bu konudaki çözüm arayışlarının ciddi bir hal aldığını göstermektedir²³. Bu çağrıdan sonra dayanaktan yoksun başvurular hakkında eleme sisteminin geliştirilmesi, başvuruların ilk etapta reddedilebileceği kabul edilebilirlik yollarının bulunması ve tekrar eden başvurular hakkında çözüm oluşturulması konuları üzerinde çalışılmış ve 14 No'lu Protokol²⁴ hazırlanmıştır²⁵. 2010 Interlaken Konferansında kaygı verici iş yükü ekseninde görüşmeler yapılan AİHM'in sadece önemli insan hakları ihlallerini incelemesi ve kendi içinde bir filtreleme sistemi oluşturması hususları üzerinde durulmuştur²⁶. Protokolün kabulünden ve uygulanmasından sonraki Brighton Deklarasyonunda

²⁰ İkincillik ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin öncelikle ulusal makamlar tarafından korunması gerektiği, AİHM'in bu makamlardan sonra gelen bir yetkisi olduğu temeline dayanmaktadır. Dolayısıyla AİHM'in yetkisi ve denetim yetkisinin sınırları bu ilke kapsamında tartışılmakta ve çeşitli sonuçlar çıkarılmaktadır. Örneğin bu ilke doğrultusunda ulusal makamlar önünde tartışılmayan şikayetler AİHM tarafından incelenemez. İkincillik ilkesine ilişkin bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Harris, O'Boyle and Warbrick (n 8) 17; Robert Spano, 'The Future of the European Court of Human Rights—Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law' (2018) (18) Human Rights Law Review 473, 475–476; Mowbray (n 16) 319–320; Hasan Tahsin Gökcan, 'Bireysel Başvuruda İkincillik İlkesi ve Denetim Yetkisinin Sınırları Sorunu' (2018) (135) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 9, 15–17.

²¹ Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru)* (On İki Levha Yayıncılık 2013) 634-35; Altıparmak (n 7) 61-62.

²² Altıparmak (n 7) 60; Şirin (n 21) 635; Köküarı (n 6) 183; Alyanak ve Bozkurt Cengiz (n 8) 120.

²³ Zeki Yıldırım, '6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım' (2013) 17 (2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1725, 1732; Mehmet Emin Çağırın, '14 No.lu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları' (2007) 7 (13) Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 1, 6.

²⁴ Bu protokol ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısında değişiklikler yapılmış, mağdurluk statüsü bakımından "önemli ölçüde dezavantajlı durumdan muzdarip olma" şeklinde kabul edilebilirlik ölçütü getirilmiştir. Protokolün hazırlık çalışmaları ve kapsamlı değerlendirmeler için bkz. Gemalmaz (n 7) 1041–1068; H Burak Gemalmaz, 'AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14'le Getirilen Yeni Kabul edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış' (2012) 31 (1) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 209, 211–212; Çağırın, (n 23) 1, 5.

²⁵ Yıldırım (n 23) 1732. AİHS'e ek 14 No'lu Protokol, 13/5/2004'te imzaya açılmış, 1/6/2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir <<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/64-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-14-numaral-protokol/>> Erişim Tarihi: 17/7/2025. AİHM İçtüzüğüne 61. madde olarak 21/02/2011 tarihinde eklenmiştir.

²⁶ Yıldırım (n 23) 1735-36.

14 No’lu Protokolün sonuçlarının ümit verici olduğu ancak yapısal sorunlara tek başına kalıcı çözümler getiremeyeceği ve daha fazla önleme ihtiyacı duyulabileceği belirtilmiştir²⁷. Nihayet 21 Şubat 2011’de “pilot karar usulü” AİHM İçtüzüğüne 61. madde olarak eklenmiştir²⁸. Dolayısıyla pilot kararın verilmesinde yapısal sorunların çözülmesi isteği, ikincilik ilkesinin ön plana çıkması gibi nedenlerin yanında AİHM’in iş yükünün önüne geçilemez ölçüde artması da yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yaklaşım içerisinde AİHM ilk olarak, AİHS m. 13 kapsamında etkili iç hukuk yollarının neler olabileceğine dair kararlar verip ilkeler belirlediğini, devletlerin bu yolları ihdas etmekle yükümlü olduklarını, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin iç hukuk yollarının iyileştirilmesi noktasında tavsiye kararlar verdiğini ve artık Türkiye’nin etkili bir iç hukuk yolu oluşturması gerektiğini vurgulamaktadır²⁹. AİHM ikinci olarak AYM’ye tanınan bireysel başvuru usulünün, bu konudaki yapısal sorunu iyileştirmek bakımından umut vadettiğine işaret ederek bireysel başvuru kararlarını takip etmek istediğini belirtmektedir³⁰. Son olarak bu sorunla ilgili Türkiye hakkında AİHM önündeki derdest başvurulara işaret ederek mevcut ve muhtemel iş yükünü gözler önüne sermektedir³¹. Dolayısıyla tüm bu hususları göz önünde bulundurmakla birlikte iş yükünün artmasına özel önem vermek suretiyle³² AİHM’in pilot karar usulünü uyguladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

²⁷ ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Geleceğine İlişkin Üst Düzey Konferans (Brighton Deklarasyonu)’ (2012) 2 (5) Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi 109, 110.

²⁸ AİHM İçtüzüğü <<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/insan-haklari-bilgi-bankasi/avrupa-insan-haklari-mahkemesi/aihm-ic-tuzugu/>> Erişim Tarihi: 3/9/2025.

²⁹ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 68, 71, 75.

³⁰ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 74, 76.

³¹ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 64. Hem bu karardaki hem de Adalet Bakanlığının resmi internet sitesindeki verilere göre, *Ümmühan Kaplan pilot kararına kadar geçen süreçte*, Türkiye’nin AİHM önünde derdest başvuru sayısının 16.876 dosya ile 2012’de zirveye ulaştığı görülmektedir, <<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/121220191130272-T%C3%9CRK%C4%B0YE'N%C4%B0N%20A%C4%B0HM'N%C4%B0N%20%C3%96N%C3%9CNDE%20BEKLEYEN%20DERDEST%20BA%C5%9EVURU%20SAYILARININ%20DE%C4%9EC4%B0%C5%9EC4%B0M%C4%B0.PDF>> Erişim Tarihi: 25/8/2025. Yine sayfadaki istatistiklere göre *pilot kararın verildiği* 2012 yılına kadar adil yargılanma hakkı ile ilgili yapılan 1262 başvurunun 491’i yargılama sürelerinin uzunluğu ile ilgilidir, <<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/12122019120911TÜRKİYE'NİN%20YILLARA%20GÖRE%20AİHS.%206.%20MADDE%20İHLALLERİ.PDF>> Erişim Tarihi: 25/8/2025. Nitekim aşağıdaki Tablo 1’de gösterilen verilere bakıldığında 2015-2017 yılları haricindeki dosya sayılarının katlanarak arttığı görülmekte, AİHM’in muhtemel iş yükü bağlamındaki öngörüsünün isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

³² Altıparmak (n 7) 67; Özgem Tuğçe Gümüş Boyacı, ‘Yapısal ve Sistemik Sorunun Çözümünde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu’ (2024) 42 (1) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İnsan Hakları Yıllığı (Cumhuriyetin 100. Yılında Ulusal İnsan Hakları Mekanizmaları Sempozyumu Özel Sayısı 1) 1, 18.

B. 6384 Sayılı Kanun ile Tazminat Komisyonunun Kurulması

Makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili sorunlar aslında Ümmühan Kaplan kararından önce fark edilmiş ve Adalet Bakanlığınca hazırlanan I. Yargı Reformu Stratejisinde ele alınmıştır³³. Strateji belgesinde yargılamaların makul sürede sonlandırılmasını sağlayabilecek istinaf mahkemelerinin oluşturulması, hâkim savcı adaylarının mesleğe alımında denetime elverişli ve nesnel ölçütlerin belirlenmesi, yargı çalışanı sayısının yeterli seviyeye getirilmesi, ihtisas mahkemelerinin yaygınlaştırılması, alternatif çözüm yolları geliştirilmesi gibi çeşitli iyileştirme ve geliştirmelere yer verilmiştir.

Hem Yargı Reformu Stratejisi hem de Interlaken, İzmir ve Brighton Deklarasyonu çalışmaları³⁴ sonucunda 1. Yargı Paketi olarak bilinen 9/2/2011 tarihli 6110 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (6110 sayılı Kanun)³⁵ ile (yargılamaların hızlandırılması için)³⁶ Yargıtay ve Danıştay Daire ve üye sayıları artırılmış, belirlenen eylemlerin yerine getirilmesine başlanmıştır. Ümmühan Kaplan başvurusu derdest iken 14/11/2011’de Adalet Bakanı, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine yargılama süresine ilişkin sorunları çözmek amacıyla AİHM içtihadına uygun iç hukuk yolu oluşturulacağını taahhüt eden bir niyet mektubu göndermiştir³⁷. Kararın kesinleşmesinden sonraki bir yıl içinde³⁸ 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun” kabul edilmiş ve Kanunla oluşturulan “Tazminat Komisyonunun” AİHM’in işaret ettiği etkin iç hukuk yolunu sağlayacağı kanun koyucu tarafından umut edilmiştir.

Görüldüğü üzere 6384 sayılı Kanunu oluşturan sürece, Avrupa Birliği Bakanlar Komitesinin ve AİHM’in zorlamasıyla³⁹ yapılan çeşitli çalışmalardan ve kararlardan sonra

³³ Avrupa Birliği müzakereleri sürecinde Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye’de yargı reformu stratejisi ihtiyacına işaret edilmesi üzerine, 2009 yılında Adalet Bakanlığınca Yargı Reformu Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmış ve Avrupa Komisyonuna sunulmuştur <<https://yargireformu.adalet.gov.tr/>> Erişim Tarihi: 25/8/2025, Yıldırım (n 23) 1726.

³⁴ Yıldırım (n 23) 1735-36. Yazar, Türkiye’nin İzmir Deklarasyonunda kabul edilen neredeyse tüm kararları yerine getirdiğini, bu kapsamda AYM’ye bireysel başvuru yolunun kabul edildiğini, üç adet Yargı Paketinin yasalaştığını ve 6384 sayılı Kanunun hazırlanarak yürürlüğe girdiğini belirtmektedir.

³⁵ 6110 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 14/02/2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

³⁶ Mazlum (n 7) 1938.

³⁷ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 29.

³⁸ “AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012)” künyeli kararın 20/03/2012’de tebliğ edildiği, 6384 sayılı Kanunun 19/1/2013 tarih ve 28533 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdiği görülmektedir.

³⁹ AİHM, Müdür Turgut kararında 6384 sayılı Kanun ile oluşturulan tazminat yolunun Ümmühan Kaplan pilot

gelinmiştir. Makul sürede yargılanma hakkı ihlallerini önlemeyi haiz somut bir mekanizmanın Türkiye’de kurulabilecek noktaya gelindiğini düşünen AİHM, iş yükünün ciddi bir ağırlığa ulaşması sonucu artık daha somut bir adım görme isteği ile Ümmühan Kaplan kararını vermiştir. Ayrıca AYM’nin bir an önce bireysel başvuruları kabul etmeye başlamasının sağlanması da kararı etkileyen unsurlardandır. Tüm bu nedenler Ümmühan Kaplan kararıyla birleşerek 6384 sayılı Kanunun kabul edilmesini sağlamıştır. Zira kararda, hükmün kesinleştiği tarihten itibaren en geç bir yıl içinde (AYM’ye bireysel başvurunun yürürlüğe girmesinden önce) AİHM’e yapılan derdest başvurularla ilgili olarak uygun ve yeterli bir giderim sağlayabilecek etkili bir iç hukuk yolu düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir⁴⁰.

Aslında AİHM, Avrupa Konseyi tavsiye kararlarında ve kendi kararlarında belirtilen usullerin açıklayıcı nitelikte olduğunu ve Devletin (“aşırı uzun sürme riski taşıyan yargılamaları ve bunların altında yatan nedenleri tespit edecek mekanizmalar ve hızlandırıcı araçlar geliştirilmesi, makul süreyi aşan ceza yargılamalarında uygun görülen şekilde sonuç cezanın azaltılması” gibi)⁴¹ dilediği bir hukuki çareyi seçebileceğini belirtmiştir⁴². Burada önemli olan nokta, kabul edilen yolun Mahkemenin işaret ettiği kriterlere uygun olarak “etkili giderim sağlayabilecek” bir çare olmasıdır. Ancak Mahkemenin bu kararda belirlediği ilkelerin tazminat usulü hakkında olması yahut bu usulün daha çabuk ve kolay düzenlenerek uygulamaya geçirilebilmesi kanaatimizce kanun koyucuyu da tazminat usulüne yönlendirmiştir⁴³. Böylece benzer iç hukuk yolu benimsenen İtalya, Almanya, Polonya ve Moldova gibi ülkelerin mevzuat

kararının doğrudan ve somut bir sonucu olduğunu dile getirmektedir, AİHM Müdür Turgut and Others v Turkey App no 4860/09 (ECtHR, 26 March 2013) § 51. Benzer yönde Gümüş Boyacı (n 32) 25; İbrahim Hakkı Beyazıt, ‘İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun Genişleyen Yetki Alanı’ (2019) (3) Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı İnsan Hakları Dergisi 42, 42; Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *Yargıda Zaman Yönetimi İçin SATURN Rehber İlkeleri*, CEPEJ(2008)8Rev, 11.9.2009 tarihli rapor, <https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-yargida-zaman-yonetimi-icin-satur/1680747623> Erişim Tarihi: 25/7/2025; AİHS’e taraf devletlerin ihlallerin giderilmesi için yeterli tazminatla sonuçlandırılan bir iç hukuk yolu ihdasına yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (Council of Europe Committee of Ministers), *Tavsiye Karar (Recommendation) 12/5/2004 Rec(2004)6* <<https://search.coe.int/cm?i=09000016805dd18e>> Erişim Tarihi: 27/7/2025; Makul sürede yargılanma hakkının sağlanması için çözüm önerileri barındıran Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (Council of Europe Committee of Ministers), *Tavsiye Karar (Recommendation) 24/2/2010 Rec(2010)3* <<https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf8e9>> Erişim Tarihi: 27/7/2025.

⁴⁰ AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 75.

⁴¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (Council of Europe Committee of Ministers), *Tavsiye Karar (Recommendation) 24/2/2010 Rec(2010)3* <<https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf8e9>> Erişim Tarihi: 27/7/2025.

⁴² AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 67.

⁴³ AİHM’in tazminat yoluna atıf yaptığı kararlar için bkz. AİHM Scordino v Italy (1) App no 36813/97 (ECtHR, 29 March 2006) § 193-207; AİHM Martins Castro ve Alves Correia de Castro v Portugal, 33729/06, 10/6/2008 § 53; AİHM Rumpf v Germany App no 46344/06 (ECtHR, 2 September 2010) § 51.

ve uygulamaları incelenmiş, AİHM Sekreteryası ve Avrupa Konseyi AİHM Kararlarının İcrası Direktörlüğü ile görüşmeler yapılmış ve 6384 sayılı Kanun 9/1/2013 tarihinde kabul edilmiştir⁴⁴.

Tazminat Komisyonuna başvuru, yargılanmalarının makul sürede bitirilmediğini düşünen kimselerin, bu gecikmeden dolayı yaşadıkları zararları tazminat yoluyla gidermek için müracaat ettikleri telafi edici bir hukuk yoludur. Tazminat Komisyonu, 6384 sayılı Kanunda belirtilen sınırlı nedenlerle oluşabilecek tazminat hakkını değerlendiren ve belirli süreler içerisinde karar veren, kararlarına karşı Ankara Bölge Adliye Mahkemesine itiraz edilebilen, verdiği tazminat miktarı üç ay içinde Adalet Bakanlığınca ödenen, Adalet Bakanı tarafından seçilen dokuz hâkim veya savcıdan oluşan idari bir Komisyondur (6384 sayılı Kanun m. 4, 5/A). Ayrıca 6384 sayılı Kanun m. 7/2'ye göre Komisyon, AYM ve AİHM'in emsal kararları doğrultusunda müracaat hakkında gerekçeli olarak karar vermelidir. Bu özellikler ile Komisyonun, çabuk işleyen bireysel başvuru mercii gibi işlev görmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Komisyonun görev alanı, 6384 sayılı Kanunun ikinci maddesinde belirtildiği üzere, sadece ceza hukuku soruşturmaları ve kovuşturmaları ile özel hukuk ve idare hukukundaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması halleri ile Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği yahut hiç icra edilmediği iddialarıyla yapılan ve AİHM önünde derdest başvuruları kapsamaktaydı. Hükümden de anlaşılacağı üzere, uyuşmazlıkların iç hukukta çözümlenmesi için belirli nedenlerle 23/9/2012 tarihi itibarıyla AİHM'e yapılmış başvurular, Tazminat Komisyonuna yönlendirilmekte ve meydana gelen zararların tazminat ödenmesi suretiyle giderilmesi öngörülmekteydi. Kanunun dokuzuncu maddesinde sadece 23/9/2012 tarihinden önce AİHM'de derdest başvuruların Tazminat Komisyonunda görülebileceği düzenlenmekteydi. Kanunun belirlediği bu sınır, söz konusu tarihten sonraki ihlaller bakımından AYM'ye başvurulacak olmasının bir gereği idi. Ancak bu tarih ve kapsam sonraki bölümde açıklanacağı üzere AYM'nin iş yükünü de içine alacak şekilde genişletilmiştir.

C. Anayasa Mahkemesini Nevriye Kuruç Pilot Kararına⁴⁵ Götüren Süreç

Bireysel başvuru usulünün kabul edilmesinden sonra makul sürede yargılanma hakkı ihlallerine ilişkin şikayetler AYM tarafından incelenmeye başlanmıştır. Bu kapsamda AYM İçtüzüğü'nün 75. maddesinde pilot karar usulüne yer verilmekte, maddeye göre AYM'nin, bir

⁴⁴ Yıldırım (n 23) 1738.

⁴⁵ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022.

başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını yahut açacağını tespit etmesi halinde pilot karar verebileceği düzenlenmektedir. Yine AYM'nin, bireysel başvurularda Anayasa, AİHS ve AİHM kararlarını göz önünde bulundurarak AİHM'e benzer şekilde makul sürede yargılanma hakkını değerlendirdiği görülmektedir⁴⁶.

Bireysel başvuruda esasa ilişkin inceleme yapılabilmesi için birtakım şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartlardan biri başvuruda bulunmadan önce idari veya yargısal tüm yolların tüketilmesidir⁴⁷. Zira AYM (ikincilik ilkesine göre), ancak derece mahkemelerinde tartışılmış yahut en azından ileri sürülmüş hak ihlali iddiaları hakkında karar verebilmektedir⁴⁸. Ancak AYM, makul sürede yargılanma hakkı ihlalinin incelendiği ilk başvuru olan Güher Ergun ve diğerleri kararında⁴⁹, bireysel başvuruda bulunmadan önce idari ve yargısal yolların tüketilmesi şartının mutlak olmadığını⁵⁰, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiası taşıyan başvuruların asıl dava sonuçlanmamış olsa bile incelenebileceğini kabul etmiştir⁵¹. AYM'nin bu kararı vermesinde, hukuk sistemimizde yargılamanın uzamasını önleyici veya makul süreyi aşan yargılamaların oluşturduğu zararları ortadan kaldıran, etkili bir giderim yolu bulunmadığı kanaati de etkili olmuştur⁵².

AYM, çok geçmeden makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin yapısal sorunlardan kaynaklandığına işaret etmiştir. 2014 başındaki bir kararına konu olan olayda, derece mahkemesince hükmedilen 4 yıl 7 ay 10 günlük cezaya rağmen, Yargıtay ve derece mahkemeleri arasında dört kez gidip gelen dosya, toplamda 11 yıl 2 ayda kesinleştirilebilmiştir. Bu somut olayda AYM, daha önce de müteaddit defa benzer kararlar veren AİHM'e atıf yaparak ihlalin sebebinin “yargı sisteminin yapısından kaynaklanan iş yükü ve organizasyon eksikliği” olduğuna karar vermiştir⁵³.

⁴⁶ Sila Tatlıdıl, ‘Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı- Sürenin Aşılması ve Sonuçları’ (2019) (143) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 9, 19.

⁴⁷ 6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin 2. fıkrasına göre “ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması” gerekmektedir.

⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt, 2012/403, 26.3.2013 § 16.

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, Güher Ergun ve diğerleri, 2012/13, 2.7.2013.

⁵⁰ AİHM'in benzer yöndeki değerlendirmesi için bkz. AİHM Müdür Turgut and Others App no 4860/09, (ECtHR, 26 March 2013) § 46.

⁵¹ Anayasa Mahkemesi, Güher Ergun ve diğerleri, 2012/13, 2.7.2013 § 26-27. İş yükünün artması sonrasında AYM, benzer dosyaları incelemekte bu kadar “hevesli” davranmayacaktır.

⁵² Anayasa Mahkemesi, Güher Ergun ve diğerleri, 2012/13, 2.7.2013 § 28.

⁵³ Anayasa Mahkemesi, Ersin Ceyhan, 2013/695, 9.1.2014, § 41-42.

İş yükü gerçeğine aşağıda gösterilen Tablo 1'deki sayılar ekseninde bakacak olursak makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili ilk kez 2014 yılında 1923 başvuruyla binli sayılara ulaşılmıştır. Takip eden yıllarda ise yıllık 488, 35, 2 ve 752 başvuru yapılmıştır. 2018 yılındaki 752 adet bireysel başvuru sonrasında 6384 sayılı Kanun'daki Tazminat Komisyonunun görev alanına makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili AYM'de derdest başvurular da dahil edilmiştir⁵⁴. Kanuna eklenen geçici ikinci maddeyle “ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı” (m.2/1-a) iddialarıyla ilgili (en geç 31/7/2018 tarihinde) AYM'de derdest olan bireysel başvurular hakkında kabul edilemezlik kararı verileceği ve kararın tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaatla bu başvuruların Komisyonun görev alanında olacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla AYM'nin makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili başvuruları karşılamakta zorlandığını gösteren tehlike çanları daha o yıldan itibaren çalmaya başlamıştır.

Tazminat Komisyonun yetki alanının 31/7/2018 tarihi itibarıyla AYM'de derdest olan makul sürede yargılanma hakkı şikayetlerini kapsayacak şekilde genişletilmesi sonucunda AYM, ilk olarak Ferat Yüksel kararında⁵⁵ Komisyonla ilgili değerlendirmede bulunmuştur. AYM, Komisyona başvuru imkanının ulaşılabilir, başarı şansı sunma ihtimali olan ve yeterli giderim sağlayabilecek bir hukuki çare olduğunu belirterek Tazminat Komisyonuna başvurmadan yapılan şikayetlerin başvuru yollarının tüketilmemiş olması gerekçesiyle kabul edilemezliğine karar vermiştir⁵⁶. Dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili AYM'de derdest başvurular, bu şekilde Komisyona yönlendirilmeye başlanmıştır.

Ancak Komisyonun yetki alanı 31/7/2018'den önceki başvurularla sınırlı olduğundan, bu

⁵⁴ 30495 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 25.7.2018 kabul tarihli ve 7145 sayılı Kanunun 20. maddesine göre 6384 sayılı Kanuna şu geçici madde eklenmiştir: “Anayasa Mahkemesinde bulunan bazı bireysel başvurular hakkında Komisyona müracaat başlıklı GEÇİCİ MADDE 2- (I) Kanunun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamında olup, münhasıran bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvurular, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Komisyon tarafından incelenir.” 6384 sayılı Kanunda böyle bir değişikliğin yapılmasına ilişkin 7145 sayılı Kanunun Adalet Komisyonundaki ilk metninde herhangi bir madde bulunmamaktadır. Ancak Kanunun Mecliste görüşülmesi sırasında önerge verilerek üzerine konuşulmuştur. CHP grubundan Zeynel Emre'nin önerge üzerindeki konuşmasında söz konusu teklif için Anayasa Mahkemesinden talep geldiği belirtilmiştir, 27. Dönem, 1. Yasama yılı, 9. Birleşim. Aynı belgede önerge görüşü için söz alan tüm milletvekillerinin AYM'nin iş yükünün azaltılmasından bahsettiği görülmekte, hatta son üç yıldır AYM'deki dava sayılarında bir yığılma olması nedeniyle AYM'nin asıl işlevini yerine getirmekten uzaklaştığı savunulmaktadır. Bu kanun değişikliği bağlamında AYM'den talep geldiği yönündeki bilgi için ayrıca bkz. Ulaş Karan, *Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 231–232.

⁵⁵ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 § 35.

⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 § 35.

tarihten sonraki şikayetler doğrudan AYM'ye yapılmaya devam etmiştir. 2019 yılında 3.113 adet ve 2020 yılında 4.772 başvuru ile bu hak kapsamında AYM'deki toplam başvuru sayısı 11.662'ye ulaşmıştır. Ancak ilk büyük artış 2021'de 22.442 başvuruyla kendini göstermiştir. O yıl AYM'ye 66.121 başvuruda bulunulduğu düşünüldüğünde her 3 başvurudan birinin makul sürede yargılanma hakkı ihlaliyle ilgili olduğu ve artık bu hak ihlallerinin ciddi bir iş yükü oluşturduğu sonucuna varılmaktadır. Sayıları artsa da verilen kararlar, yapılan başvuruları karşılayamamaktadır. Zira 2021'de rekor miktarda⁵⁷ karar verilmesine rağmen toplam başvuru sayısı 34.104 ve toplam karar sayısı 17.468 olduğundan AYM, başvuruların ancak %51'ini değerlendirebilmiştir.

Yıllar	Yıllık Başvuru Sayısı	Yıllık Karar Sayısı	Toplam Başvuru Sayısı ⁵⁸	Toplam Karar Sayısı ⁵⁹	Tüm Haklar Kapsamındaki Yıllık Başvuru Sayısı
2012	16	-	16	-	1342
2013	561	52	577	52	9897
2014	1923	295	2500	347	20.578
2015	488	450	2988	797	20.376
2016	35	744	3023	1541	80.756
2017	2	803	3025	2344	40.530
2018	752	544	3.777	2888	38.186
2019	3113	132	6.890	3.020	42.971
2020	4772	3817	11.662	6837	40.402
2021	22.442	10.631	34.104	17.468	66.121
2022	60.284	36.987	94.388	54.455	109.779
2023	49.108	84.990	143.496	139.445	108.816
2024	6663	10.371	150.159	149.816	70.699

Tablo 1. Makul Sürede Yargılanma Hakkı Kapsamındaki Bireysel Başvurular ve Kararlar⁶⁰

⁵⁷ Makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili yıllık karar sayılarına bakıldığında ilk defa binli sayıya (3.817) 2020'de ulaşılmış ve ardından 10.631 ile 2021'de önemli bir artış yaşandığından "rekor" kavramıyla ifade edilmiştir.

⁵⁸ Makul sürede yargılanma hakkı kapsamında o yıla kadar yapılan toplam bireysel başvuru sayısını göstermektedir.

⁵⁹ Makul sürede yargılanma hakkı kapsamında o yıla kadar verilen bireysel başvuru kararlarının toplam sayısını göstermektedir.

⁶⁰ Tablodaki veriler Anayasa Mahkemesinin resmi internet sitesindeki istatistiklerden alınmıştır, <<https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf>> Erişim Tarihi: 16/04/2025.

Nevriye Kuruç pilot kararının verildiği 2022 yılında ise önceki yılın neredeyse üç katı olacak şekilde başvuru yapılmış, dolayısıyla o yılki başvuruların %54'ü makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili hale gelmiştir. Bu nedenle iş yükünün kontrol edilemez bir şekilde artması ve AYM'yi neredeyse kilitleyecek hale getirmesi, şüphesiz pilot kararın bir çare olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.

Nevriye Kuruç başvurusunda AYM, “*yargılama sisteminin mahkemelerin davaları makul süre içerisinde sonlandırma yükümlülüğünü sağlayacak biçimde düzenlenmesinin zorunlu*” olduğunu belirtmiş, yargı veya hukuk sisteminin yapısında yahut organizasyonunda yer alan sorunlardan kaynaklanan gecikmelerin mazur görülemeyeceğinin altını çizmiştir⁶¹. Ayrıca etkili bir başvuru yolu olmamasının, ilk derece mahkemesinde görülmeyen bir şikâyetin doğrudan AYM tarafından incelenmesine yol açtığını ve bu durumun bireysel başvurunun ikincilliği ilkesiyle bağdaşmadığını vurgulamıştır⁶². Dolayısıyla yargılamaların makul sürede sonlandırılmasının önündeki tüm engellerin ivedilikle kaldırılması bir yükümlülük olarak görülmektedir. Karara göre bu yükümlülük yerine getirilmediği gibi hak ihlalleri nedeniyle zararların önlenilebileceği veya giderilebileceği etkili bir başvuru yolu da bulunmamaktadır⁶³.

AYM sorunun tespitinden sonra çözüme yönelik olarak Avrupa Konseyinin, kanun koyucunun, idari makamların yaptığı çalışmaların ve yargı organlarının olumlu yöndeki kararlarının farkında olduğunu, hukuk sisteminin Avrupa Konseyinin belirlediği kriterlere ve makul sürede yargılanma hakkını sağlayacak mekanizmalara uyumlu hale getirilmeye çalışıldığını belirtmektedir⁶⁴. Ancak her türlü tedbire rağmen makul sürede sonlandırılmayan yargılamalardaki zararları giderecek **geçici olmayan bir çözümün** ihdası nedeniyle artık pilot karar vermeye ihtiyaç duyduğunun da altını çizmektedir⁶⁵.

Pilot karara kadar geçen süreçte AYM, makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili 16.887 adet ihlal kararı vermiştir⁶⁶. Bunca kararın, daha önce AİHM'in verdiği kararlar, bilimsel çalışmalar, yasal veya idari düzenlemeler ile birlikte değerlendirildiğinde, makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin önüne geçebilmek açısından yeterli olması gerekmektedir. Bu nedenle AYM, daha fazla kanaat belirtmesi veya karar vermesinin ihlallerin çözülmesi için tatmin edici bir değişiklik oluşturmayaacağı sonucuna varmıştır. Kanaatimizce AYM sorunların

⁶¹ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 69.

⁶² Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 85-87.

⁶³ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 70.

⁶⁴ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 71-83.

⁶⁵ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 82.

⁶⁶ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 71.

giderilmesi için elindeki başka bir enstrümanı kullanmayı denemiştir ve getirilen çözümlerin adilliği veya etkililiği bir yana bırakılsa bile ancak nispeten başarılı olabilmıştır. Başka bir deyişle AYM, “bireysel başvuruların incelenmesini durduran” pilot karar⁶⁷ usulünü uygulamış, buna rağmen ancak “geçici bir çözümü” elde edebilmiş, 2018 yılında AYM’nin iş yükünü azaltmak amacıyla görev alanı genişleyen Tazminat Komisyonundaki sınırı sadece biraz daha esnetebilmiştir⁶⁸. Süre sınırlamasının tamamen kaldırılması için ileride açıklanacağı üzere belli bir süre daha geçmesi gerekmiştir.

II. ANAYASA MAHKEMESİNİN TAZMİNAT YOLU HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

AYM Nevriye Kuruç kararından sonra sadece Tazminat Komisyonun görev alanının “9/3/2023’ten önceki başvuruları kapsayacak biçimde uzatılması” yönünde bir değişiklik yapılmasını “Nevriye Kuruç kararının gereklerinin tam anlamıyla yerine getirilmemesi” olarak yorumlamaktadır⁶⁹. Söz konusu kararda makul sürede yargılanma hakkıyla bağlantılı etkili bir başvuru yolu oluşturulmasının gerektiği savunulmaktadır⁷⁰. Etkili başvuru yolunun niteliklerinden birinin şikayetlerin esasının incelenmesine imkân sağlayan ve gerektiği takdirde etkili bir giderim veya telafi yöntemi sunan bir yol olduğu belirtilmektedir⁷¹.

Aslında Avrupa Konseyi projesi sonucunda oluşturulan 2014 tarihli raporda uzun yargılama sürelerinin (yapısal bir sorun olması dolayısıyla) bireysel başvuru yolu tanınması usulüyle çözülemeyeceği ileri sürülmüştür⁷². İhlalleri önleyici bir yaklaşımın, geriye dönük olarak tazminatla giderim yönteminden etkili olacağı belirtilmiş, ancak yine de Tazminat Komisyonunun bireysel başvurudan önce tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olması önerilmiştir⁷³. Bu öneri ancak 2018’de AYM’nin iş yükünün önemli ölçüde artması sonucu 6384 sayılı Kanunun görev alanının genişletilmesiyle⁷⁴ gerçekleşmiştir.

⁶⁷ Pilot karar usulü ile bireysel adaletin sağlanması arasındaki denge için bkz. Altıparmak (n 7) 64, 84.

⁶⁸ Öyle ki 25/7/2018 tarihi itibarıyla AYM’de derdest olan bireysel başvuruların Tazminat Komisyonunun görev alanına dahil edilmesi durumu, Nevriye Kuruç kararıyla ancak 9/3/2023’e uzatılmıştır. Bu değişiklik 32154 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 28.3.2023 tarihli ve 7445 sayılı Kanunun 40. maddesiyle 6384 sayılı Kanunun geçici 2. maddesindeki “tarihin” değiştirilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir.

⁶⁹ Anayasa Mahkemesi, 2023/18536, 25.7.2023 başvurusuna ilişkin 10/10/2023 tarihli basın duyurusu, <<https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/makul-surede-yargilanma-hak-kinin-ihlali-iddiasıyla-yapilan-basvurunun-incelenmesinin-surdurulmesini-hakli-kilan-bir-neden-olmadigi-gerekcesiyle-dusmesi/>> Erişim Tarihi: 17/04/2025.

⁷⁰ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 70.

⁷¹ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 66.

⁷² Luca Perilli, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemi İhtiyaç Analizi Raporu* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2014) 49 <<https://rm.coe.int/16806f2347>> Erişim Tarihi: 28.8.2025.

⁷³ ibid 2.

⁷⁴ Bkz. dipnot 47.

AYM 2023 tarihli Veysi Ado kararında önemli bir tespitle bulunarak etkili başvuru yolunun belirlenmesinde kullanılan “ulaşılabilir olma, ihlal iddiaları yönünden makul bir başarı şansı sunma ve yeterli giderim sağlama” özelliklerinin soyut olarak kabulünün isabetli olmadığını, özellikle bireysel başvurudan sonra ihdas edilen ve henüz uygulaması olmayan bir başvuru yolunun etkililiğinin kabulü için bireysel başvuru mercii tarafından değerlendirme yapılması gerektiğini söylemiştir⁷⁵. Akabinde AYM, kararda belirlediği kriterleri ayrı ayrı incelemiştir. Kabul edilemezlik kararından itibaren üç ay içinde bir dilekçeyle Komisyona doğrudan başvurulabildiği ve kişilere mali açıdan külfette bulunulmadan argümanlarını sunabilecekleri makul bir süre verilerek kolayca başvuru imkânı tanındığı için AYM, bu iç hukuk yolunun ulaşılabilir olma özelliğini sağladığını belirtmiştir⁷⁶. Komisyonun başvuru konusu karar ve/veya işlemi incelemeye, bilgilere ve belgelere ulaşmaya yetkili olması ve bağlayıcı kararlar verebilmesi, kararlarına karşı yargı yolunun açık olması, Komisyonun yapısının Kanun ile önceden belirlenmiş olması gibi özellikler dolayısıyla başvuru makul bir başarı sunma şartını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir⁷⁷. Son olarak Komisyonun başvuru sahiplerine tazminat imkânı tanınması ve/veya bu mümkün olmadığında başkaca imkanlar sunması sayesinde potansiyel olarak yeterli giderim sağladığını da belirtmiştir⁷⁸.

Kısaca AYM, soyut bir değerlendirmenin yeterli olmadığını söylemekle birlikte Komisyonun AYM’deki başvuruları karara bağlamadan önceki tarihte verdiği Ferat Yüksel kararını tekrar etmekle yetinmiş⁷⁹, Tazminat Komisyonunca verilen kararların AİHM ve AYM kararlarına uygun olup olmadığını, karar verilen tazminat miktarlarını vb. hususları somut olarak değerlendirmemiş, Komisyon kararından sonra yargısal başvuru yolunun açık olmasına işaret ederek böyle bir başvuru geldiğinde inceleme yapacağını söylemiştir⁸⁰. Böylece kararda tazminat yolu ile ilgili AYM’yi rahatsız eden tek hususun 6384 sayılı Kanundaki süre sınırı olduğu anlaşılmıştır. Zira yalnızca “9/3/2023 tarihi itibarıyla derdest olan başvurular kapsamında” Komisyona başvurulabilmesi “dönemsel bir düzenleme” olarak görülmüştür⁸¹.

Nihayetinde 2/3/2024 tarihli ve 7499 sayılı Kanunla 6384 sayılı Kanunun ikinci maddesine üçüncü fıkra eklenerek “*ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar*

⁷⁵ Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 38.

⁷⁶ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 § 27; Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 43.

⁷⁷ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 § 28-32; Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 44.

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 § 33-34; Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 45.

⁷⁹ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 ile Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 38-45 kararları karşılaştırıldığında benzerlik fark edilmektedir.

⁸⁰ Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 48.

⁸¹ Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 49.

ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla” yapılan “*manevi tazminat*” talepleri Komisyonun görev alanına dahil edilmiştir. Düzenlemeyle makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili şikayetlerin doğrudan Komisyona yapılması hüküm altına alınmıştır. Böylece AYM’nin kararlarındaki geçici⁸² veya dönemsel⁸³ düzenleme niteliği sürekliliğe kavuşturulmuş, ikincilik ilkesine uygun olarak AYM’den önce başvurulacak daimî bir iç hukuk yolu oluşturulmuştur.

AYM’nin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair en son 30/3/2023’te ihlal kararı verdiği görülmektedir⁸⁴. Bu tarihten sonraki kararlarında tazminat yolu ile ilgili değerlendirmesinin aynı olduğu fark edilmektedir. İstikrarlı kararlarında AYM, ‘Veysi Ado kararında uygulanacak anayasal ilkeleri belirlediğini, 6384 sayılı Kanunda yapılan değişikliğe göre 9/3/2023 tarihi (bu tarih dâhil) itibarıyla derdest olup, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair başvuruların öncelikle Tazminat Komisyonu tarafından incelenmesi gerektiğini, bu yol tüketilmeden yapılan başvuruların bireysel başvurunun ikincil niteliği ile bağdaşmayacağını’ belirterek başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir⁸⁵.

Artık AYM, tazminat yolunun etkililiğine dair bir incelemede bulunmamaktadır. Örneğin bir kararında 14 yıl 9 ay geçmesine rağmen hâlâ kesin hükmün verilemediği yargılama süresinin makul olmadığına Tazminat Komisyonunca da kabulü dolayısıyla salt tazminat miktarının yeterliliğini değerlendireceğini belirtmiştir⁸⁶. Yaptığı değerlendirmede de “Tazminat Komisyonu tarafından 11 yılı aşkın yargılama süresine ilişkin olarak belirlenen tazminat miktarının makul sürenin aşılmasıyla orantılı olarak belirlenmediğini, tazminat miktarının yetersizliği nedeniyle AYM ve AİHM içtihadına uygun olmadığını⁸⁷, bu hâliyle makul sürede yargılanma hakkına ilişkin ihlalin giderilmesi bakımından teorik düzeyde etkili olduğu saptanan tazminat komisyonunun, öngörülebilir olmayan ve bariz takdir hatası teşkil eden yorumunun somut olayla sınırlı olarak başarı şansı sunma potansiyelini yitirdiğini belirtmektedir⁸⁸. Dolayısıyla AYM ihdas edilen iç hukuk yolunun etkili olduğunu kabul ederek,

⁸² Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 82.

⁸³ Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 49.

⁸⁴ Anayasa Mahkemesi, 2021/26916, 30.3.2023 § 2.

⁸⁵ Anayasa Mahkemesi, 2021/19634, 26.3.2025 § 51-52; Anayasa Mahkemesi, 2022/24361, 21.1.2025 § 3-4; Anayasa Mahkemesi, 2022/10449, 20.3.2024 § 3; Anayasa Mahkemesi, 2021/36740, 31.10.2024, § 3; Anayasa Mahkemesi, 2021/16729, 14.2.2024, § 17-18.

⁸⁶ Anayasa Mahkemesi, 2020/26878, 24.5.2023 § 41-42.

⁸⁷ Anayasa Mahkemesi, 2020/6129, 17.6.2020; Anayasa Mahkemesi, 2019/18325, 21.7.2020; Anayasa Mahkemesi, 2020/26878, 24.5.2023 § 41-42.

⁸⁸ Anayasa Mahkemesi, 2020/26878, 24.5.2023 § 41-42.

sadece Komisyonun makul sürede yargılanma hakkı ihlalinin varlığına ve belirlediği tazminat miktarına ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır.

III. MADDİ TAZMİNAT VE GÖREV HUSUSUNDAKİ ÇELİŞKİLER

Makul sürede yargılamanın sağlanamaması durumunda başvurulacak hukuki çarelerden biri de Ceza Muhakemesi Kanununda (CMK) düzenlenen tazminat ödenmek suretiyle zararın giderilmesidir. CMK m. 141 ile 144 arasında şartları belirtilen bu çare, belirli sebeplerin⁸⁹ varlığı halinde işletilebilmektedir⁹⁰. Örneğin CMK m. 141/1-d’de “kanuna uygun olarak tutuklandığı halde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen” kişilerin tazminat hakkı olduğu hüküm altına alınmaktadır. Bu fıkra, “tutuklama” koruma tedbirinin uygulanması şartı⁹¹ dolayısıyla daha sınırlı bir alanda uygulanabilse de CMK ile 6384 sayılı Kanun arasında bir kesişim meydana getirmektedir. Ayrıca maddede, tazminat türüne göre bir sınırlandırma yapılmamakta, maddi⁹² ve manevi her türlü zararın Devletten istenebileceği düzenlenmektedir⁹³.

Yine bu hususta inceleme yapabilen AYM de 6216 sayılı Kanunun 50. maddesinin birinci fıkrasına göre, ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması için aynı zamanda “yapılması gerekenlere” karar vermekte, ikinci fıkraya göre yeniden yargılama yapılmasında yarar bulunmayan hallerde CMK m. 141 ile benzer şekilde maddi veya manevi olarak ayırım yapılmaksızın tazminata hükmedebilmektedir. Nitekim AYM, makul sürede yargılanma hakkı ihlaliyle ilgili bir başvuruda, iddia edilen maddi zarara ilişkin herhangi bir belge sunulmadığından maddi tazminata hükmedilemeyeceğine karar vermiştir⁹⁴. Bu tespite göre,

⁸⁹ CMK m. 141/1 dışında kalan sebepler söz konusu olduğunda CMK m. 141/3’ e göre tazminat talep edilebileceği görüşü için bkz. Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Esra Alan, Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar, Özdem Özaydın, Efser Erden Tütüncü ve Mehmet Can Tok, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024) 578.

⁹⁰ Kanunda belirtilen sebeplerin yeterli olmadığına yönelik görüş için bkz. Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (17. baskı Seçkin Yayıncılık 2024) 457-458; Öztürk, Tezcan, Erdem, Alan, Sırma Gezer, Saygılar, Özaydın, Erden Tütüncü ve Tok (n 89) 577. CMK m. 141/3’ün tazminat nedenlerini genişletecek şekilde geniş yorumlanmasına ilişkin görüş için bkz. Neslihan Göktürk, *Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat (CMK m. 141-144)* (Seçkin Yayıncılık 2024) 152-159.

⁹¹ Öztürk, Tezcan, Erdem, Alan, Sırma Gezer, Saygılar, Özaydın, Erden Tütüncü ve Tok (n 89) 581; Göktürk (n 90) 73.

⁹² “... Maddi tazminatın doğru ve denetime olanak sağlayacak şekilde tayin ve tespiti yönünden konusunda uzman bilirkişi görüşüne başvurulması gerektiğinin gözetilmemesi kanuna aykırı olup...” Yargıtay 12 CD, E 2012/27225, K 2013/989, 14.01.2013.

⁹³ Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 90) 462; Göktürk (n 90) 169; Mehmet Taştan, *Açıklamalı- İçtihatlı Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları* (Adalet Yayınevi 2024) 295.

⁹⁴ “Diğer taraftan kararın bir örneğinin yasama organına gönderilmesi somut başvuru bağlamında başvurusunun ihlalden kaynaklanan mağduriyetini bütünüyle gidermemektedir. Buna göre ihlalin sonuçlarına

maddi zararlarla makul süreyi aşan yargılama arasındaki illiyet bağı ispat edildiği takdirde AYM tarafından maddi tazminata karar verilebilecektir.

7499 sayılı Kanunla 6384 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak CMK m. 141/1-e, f, 1 bentlerindeki tazminat nedenleri 142/2 delaletiyle doğrudan Tazminat Komisyonunun görev alanına dahil edilmiştir⁹⁵. Buna göre, 6384 sayılı Kanunun ikinci maddesinin üçüncü fıkrasının ‘a’ bendinde “ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla” yalnızca “manevi tazminata” karar verilebilecek; CMK m. 141/1-e, f, 1 ile ilgili olarak Komisyona başvurulduğunda ise hem maddi hem de manevi tazminat istemleri kabul edilebilecektir. Böylece esas olarak makul sürede yargılanma hakkı bakımından etkili giderim sağlamak amacıyla ihdas edilen Komisyon, (*AYM ve AİHM’e göre nedensellik bağı bulunması durumunda maddi tazminata hükmedilebileceği kararlarına rağmen*⁹⁶) makul süre ihlallerinde sadece manevi tazminata karar verecek şekilde sınırlandırılmaktadır.

Ayrıca CMK m. 141/1-e, f, 1 dışında kalan CMK m. 141/1-d’ye göre kanuna uygun olarak tutuklandığı halde makul sürede hakkında hüküm verilmeyen ve ağır ceza mahkemesine başvuran bir kimse hem maddi hem de manevi tazminat talep edebilecek ancak CMK m. 141/1-d kapsamında doğrudan Tazminat Komisyonuna giden kişi sadece manevi tazminat alabilecektir. Şüphesiz CMK m. 141/1-d’den yararlanabilmek için kişi hakkında kanuna uygun bir tutukluluk kararı bulunması şartı 6384 sayılı Kanunda aranmamaktadır. Ancak Komisyonun görev alanı bu şartlardaki kişiler için de geçerli olduğundan çelişkinin bir an önce giderilmesi

ilişkin eski hâle getirme kuralı çerçevesinde başvurunun varsa maddi ve manevi zararlarının da giderilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ihlalin niteliği dikkate alınarak başvurucuya 25.000 TL manevi tazminat ödenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan başvuru, uğradığını iddia ettiği maddi zarar ile tespit edilen ihlal arasında illiyet bağına ortaya koyamadığından ve uğradığını iddia ettiği zararlar ilgili bilgi ve belge sunmadığından başvurunun maddi tazminat talebinin reddine karar verilmesi gerekir”, Anayasa Mahkemesi, 2018/10482, 14.12.2022 § 66. Benzer kararlar için bkz. Anayasa Mahkemesi, 2012/625, 9.1.2014 § 48; Anayasa Mahkemesi, 2020/8481, 1.7.2020 § 24.

⁹⁵ 2.3.2024 tarih ve 7499 sayılı Kanunun 13. maddesiyle TCK m. 142/2’ye üçüncü fıkra olacak şekilde hükümler ilave edilmiştir. Bu düzenlemeye göre CMK m. 141/1-e’deki “kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayla yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen”, 141/1-f’deki “Mahkûm olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılan” ve CMK m. 141/1-l’deki “Konutunu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmayla yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen” kişilerin talep edebilecekleri tazminatlar için Tazminat Komisyonuna başvurmak gerekmektedir.

⁹⁶ Anayasa Mahkemesi, 2018/10482, 14.12.2022 § 66; Anayasa Mahkemesi, 2012/625, 9.1.2014 § 48; Anayasa Mahkemesi, 2020/8481, 1.7.2020 § 24.

gerekmektedir.

Üstelik Komisyon kararından sonra bireysel başvuru yoluna gidilebilmesi nedeniyle AYM, 6216 s. Kanun hükümlerini uygulayacak ve yine bir çelişki meydana gelecektir⁹⁷. Sırf başka bir iç hukuk yolunun seçilmesi sebebiyle hak kayıplarının meydana gelmemesi için hükümler arasındaki bu aykırılığın giderilmesi gerekmektedir. Zira doğrudan ceza muhakemesindeki tazminat yoluna gidemeyen veya bireysel başvuruda bulunmayan kişilerin maddi tazminat hakkı bu çelişki yüzünden engellenmektedir.

CMK m. 141/1-e, f, l bentlerindeki tazminat nedenlerinin 142/2 delaletiyle doğrudan Tazminat Komisyonunun görev alanına dahil edilmesiyle ilgili başka bir sorun da Komisyonun kurulma sebebi olan CMK m. 141/1-d'deki makul süreyle ilgili tazminat nedeninin düzenlemenin dışında bırakılmasıdır. CMK m. 141/1-d'de “kanuna uygun tutukluluk” şartı olması, tutuklamanın kanuniliğinin idari bir komisyondan ziyade ağır ceza mahkemesi tarafından belirlenmesi gereği, kanuni olan tutuklamanın sonuç cezadan mahsup edilmesi sebebiyle yargılama süresinin makul süreyi aşan kısmının ağır ceza mahkemesince tespitinin isabetli olacağı gibi gerekçelerle bu fıkra Tazminat Komisyonunun görev alanı dışında bırakılmış olabilir. Ancak her iki hukuki çarenin de aynı konu hakkında olduğu düşünüldüğünde “makul süre, tazminat miktarları, tazminat türleri” gibi hususlarda benzer şekilde karar verilmesi gerekmektedir. Zira Tazminat Komisyonuna başvuru ile CMK m. 141 kapsamında ağır ceza mahkemesinde dava açma yolları arasında başvuru yollarının tüketilmesi, dava şartı, muhakeme engeli gibi herhangi bir ilişki de bulunmadığından kanuna uygun olarak tutuklanan ve makul sürede yargılanmayan bir kişi istediği hukuki çareyi tercih edebilmektedir. Sadece 6384 sayılı Kanun m. 5/B'nin ikinci fıkrasında “CMK m. 142/2 uyarınca ağır ceza mahkemesinin görevi kapsamında olmasına rağmen Komisyona yapılan istemlerin, ağır ceza mahkemesine gönderileceği” düzenlenmektedir. Bu durumda CMK m. 141/1-d'deki makul süreye dayalı tazminat nedeninin ağır ceza mahkemesinin görev alanında bırakıldığı hükümle, 6384 sayılı Kanunun m. 2/3-a'daki makul sürede sonuçlandırılmayan yargılamalar hakkında Komisyona doğrudan başvurunun kabul edildiği hükümden hangisine öncelik tanınacaktır? Bu yönde mevzuatta açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak soruşturma veya kovuşturma aşamasında hakkında tutukluluk kararı verilen bir kişinin CMK m. 141/1-d'de böyle bir şarta

⁹⁷ Tutukluluğun veya yargılamanın makul süreyi aştığı iddiasıyla ilk olarak bireysel başvuruda bulunulması halinde, şayet tahliye kararı verilmişse veya başvuru hükümlü olmuşsa, AYM başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir. Anayasa Mahkemesi, 2014/14061, 8.4.2015 § 64-72; Anayasa Mahkemesi, 2017/28850, 4.7.2022 § 35-37; Anayasa Mahkemesi, 2013/1631, 17.12.2015 § 141-150.

yer verilmesi dolayısıyla ağır ceza mahkemesine başvurusu gerektiği yönünde bir uygulama benimsenebilir⁹⁸. Böylece kişinin hem maddi hem de manevi tazminat talep edebilmesi sağlanmış olur. Ancak bu durumda hem iş yükünde bir artış olacak hem de yukarıda söylediğimiz gibi hakkında kanuna uygun olarak tutukluluk kararı verilmemekle birlikte makul sürede yargılanmayan kimselerin sadece manevi tazminat talep edebilmesi bir çelişki oluşturacaktır.

Peki esas davanın sürdüğü aşamada Komisyon tarafından makul sürenin ihlali gerekçesiyle hakkında manevi tazminat kararı verilen kişi, hükmün kesinleşmesinden sonra ağır ceza mahkemesine maddi tazminat talebiyle başvurduğunda sonuç ne olacaktır? Bu konuda Yargıtayın, davacının uzun yargılama nedeniyle ağır ceza mahkemesinde maddi ve manevi tazminat talebinde bulunduğu davalarda, aynı konuya ilişkin olarak Tazminat Komisyonu Başkanlığı tarafından davacıya (türü belirtilmeksizin) tazminat ödenmesine karar verildiği ve CMK m. 141 vd. maddeleri uyarınca tazmin edilmesi gereken bir zararı bulunmadığı gerekçeleriyle davanın reddine karar verilmesini isabetli bulduğu görülmektedir⁹⁹. Dolayısıyla Yargıtay, Komisyon ve ağır ceza mahkemesi arasında bir sıralama şartı öngörmemekte, tazminat türlerindeki farklılığı da dikkate almamaktadır. Sadece ikisinden birine başvurmak veya tazminat almak diğerine başvuruyu engellemektedir. Kanaatimizce Komisyon kararlarında tazminat türüne göre bir belirleme yapılmaması, AYM ve Yargıtay tarafından sadece manevi tazminata hükmedilmesi tazminat türü arasındaki farkın önemsenmemesine neden olmaktadır. Ancak etkili bir giderim için zararın mümkün olduğunca karşılanması, maddi ve manevi zararın ayrı ayrı değerlendirilmesi, maddi tazminatın 6384 sayılı Kanuna dahil edilerek uygulanmasının geliştirilmesi isabetli olacaktır.

IV. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKININ SAĞLANMASINA YÖNELİK TÜRKİYE’DEKİ UYGULAMALAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Makul sürede yargılanabilmenin Türkiye’de yapısal bir sorun olduğu doktrin ve uygulamada kabul edilmektedir¹⁰⁰. Yargılamaların uzamasının “*örgütlenme ile sistemin çeşitli*

⁹⁸ CMK m. 141/1-d fıkrasının, makul sürede hakkında hüküm verilmeyen *tutuklu* açısından özel bir düzenleme olduğu ve 6384 sayılı Kanundaki düzenlemelere göre uygulama önceliğine sahip olduğuna yönelik görüş için bkz. Öztürk, Tezcan, Erdem, Alan, Sırma Gezer, Saygılar, Özyayın, Erden Tütüncü ve Tok (n 89) 583.

⁹⁹ Yargıtay 12. CD, 5988/5254, 14.1.2024; Yargıtay 12. CD, 2770/1697, 15.4.2024.

¹⁰⁰ Ece Göztepe Çelebi, ‘Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruya İlişkin İki Buçuk Yıllık İhtihadının Kısa Bir Değerlendirmesi’ (2015) 31 (1) Anayasa Yargısı 17, 32; Perilli (n 65) 52; Beyoğlu (n 6) 761, 763. AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 63; Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 68-71.

birimlerindeki niteliklerden, sistemin etkinliği için gerekli mali desteğin olmayışından, davanın özelliklerinden, iş yükünün fazlalığından, usul hukukunun yapısından ve tarafların neden olduğu gecikmelerden”¹⁰¹ kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Böyle bir yapısal sorunun birden çok nedeni olduğundan her bir neden için en doğru yöntemin bulunarak bir arada uygulanmasıyla etkili bir çözüm üretilebileceği kabul edilmelidir. Bu hususun farkında olan yetkililerin çözüm için adımlar attığı da görülmektedir. Ancak bu adımlara yönelik bakış açısı ve çözümlerin yeterliliği tartışılmalıdır.

A. Tazminat Komisyonu Dışındaki Uygulamalar

Makul sürede yargılanma hakkı konusundaki yapısal sorun, ihlal kararları ve çalışmada bahsedilen hususlar birtakım düzenlemelerin yapılmasını ve uygulamaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Telafi edici bir çözüm olarak ihdas edilen Tazminat Komisyonu ile birlikte uygulanması gereken ve sorunun kökten çözümünde fark yaratabilecek önleyici çözümler sırasıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Öncelikle AİHM ve AYM’nin ihlal kararları ve pilot kararlarının değişikliklerin yapılmasında etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira yargılamaların makul sürede tamamlanması ile ilgili özel hüküm taşıyan ilk kanunlardan biri Ümmühan Kaplan kararından¹⁰² sonra kabul edilen 6384 sayılı Kanundur. AYM’nin yukarıda ayrıntılarıyla belirtilen kararlarından sonra da bu Kanunun kapsamı genişletilmiştir.

İkinci olarak Avrupa Konseyinin ilgili birimlerinin kararları ve görüşleri sürece etki etmiştir. Örneğin Türkiye’nin de dahil olduğu Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından yargılamaların makul sürede bitirilmesini sağlamak amacıyla oluşturulan Avrupa Yargının Etkinliği Komisyonu’nun (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ) ve bu komisyonun kurduğu Yargıda Zaman Yönetimi Çalışma Grubu’nun (Working Group on Judicial Time Management/ SATURN) raporları ve tavsiye kararları dikkate alınmıştır¹⁰³.

Mevcut kanunlardaki ilk değişiklik 1/7/2016 tarihli ve 6723 sayılı Kanunun 25. maddesi ile 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 28. maddesinde yapılmıştır. Maddeye göre

¹⁰¹ Yücel (n 11) 49.

¹⁰² AİHM Ümmühan Kaplan v Turkey App no 24240/07 (ECtHR, 20 March 2012) § 75.

¹⁰³ <<https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>> Erişim Tarihi: 4/7/2025. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun resmi internet sitesinde CEPEJ raporlarının gözetilerek bazı düzenlemeler yapıldığına ilişkin açıklaması için bkz. <<https://www.hsk.gov.tr/performans-esasli-izleme-ve-degerlendirme-sistemi>> Erişim Tarihi: 7/7/2025. İsmet Mazlum, ‘Hukuk Yargılamasında Hedef Süre Uygulaması’ (2025) 15 (1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1011, 1017.

diğer ölçütlerle birlikte “yargılamanın hedef sürede tamamlanması” hâkim ve savcılarının başarı durumunun değerlendirilmesinde ve mesleki ilerlemelerinde bir kriter haline gelmiştir¹⁰⁴. Ayrıca soruşturma, kovuşturma veya yargılamanın tamamlanması için öngörülen hedef sürelerin Hâkimler ve Savcılar Kurulunun görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemenin tamamlayıcılarından biri olmak üzere “Kanun Yolu Değerlendirme Formlarının Düzenlenmesine İlişkin Yönetmelik” 30/09/2016 tarihli ve 29843 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun yolu değerlendirme formu, bu Yönetmeliğin 3/1-c maddesi uyarınca hâkim ve Cumhuriyet savcılarının dosyadaki hukuki bilgilerinin, uygulamalarının ve performanslarının değerlendirildiği bir belge niteliğindedir. Dikkat edilmesi gereken husus ise Yönetmeliğe göre “yargılamanın hedef sürede tamamlanmaması (m. 5/1-c), duruşmalara hazırlıksız çıkılarak gecikmelere neden olunması (m. 5/1-c), yargılama işlemlerinin zamanında yapılmaması (m. 5/1-g), yargılamanın sürüncemede bırakılması (m. 5/9)” şeklindeki yargılamanın uzamasına neden olabilecek hallerin değerlendirme kriteri olarak belirlenmesidir.

Söz konusu değişikliklerin ardından hedef sürelerle ilgili hususları düzenleyen “Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”¹⁰⁵, 01/09/2017’de yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik gereğince belirlenen sürelerin ilk derece mahkemelerinde uygulanması 3/9/2018 tarihini bulmuştur¹⁰⁶. Adli ve idari yargı istinaf mahkemelerinde ise hedef sürenin yasal altyapısı oluşturulmakla birlikte henüz uygulanmaya başlanmamıştır¹⁰⁷.

Tüm düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde yargıda hedef süre uygulamasının yargılamaların makul sürede tamamlanmasını sağlamak için oluşturulan bir “*zaman yönetimi*

¹⁰⁴ Aynı maddede soruşturma, kovuşturma veya yargılamanın hedef sürede tamamlanıp tamamlanmadığının, hâkimlerin yükseltilmelerinde dikkate alınan “Kanun Yolu Değerlendirme Formuna” işleneceği hüküm altına alınmaktadır. Kanunun 21. maddesinin c fıkrasına göre “Hâkimlik ve savcılık mesleğindekiilerin derece yükselmelerinin yapılabilmesi için ahlakî gidişleri, meslekî bilgi ve anlayışları, gayret ve çalışkanlıkları, gördükleri işlerin birikmesine sebep olup olmadıkları...” gibi unsurların yanında kanun yolu değerlendirme formları da dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla hâkim ve savcılarının soruşturma ve kovuşturmaları hedef süre içerisinde sonlandırmaları, yükseltilmelerinde dikkate alınan bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir.

¹⁰⁵ Bu yönetmelik 23/06/2017 tarihli ve 30105 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 01/09/2017’de yürürlüğe girmiştir. Bundan sonra “Hedef Süre Yönetmeliği” şeklinde kısaltılacaktır.

¹⁰⁶ <<https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>> Erişim Tarihi: 3/6/2025.

¹⁰⁷ Adli ve idari yargı istinaf mahkemelerinde hedef süre uygulamasının 2025-2029 tarihli stratejik planda uygulanacağına dair bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 21, <<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/13062024145549Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202024-2028%20Stratejik%20Plan%C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi: 8/7/2025.

*modeli*¹⁰⁸ veya dava yönetim sistemi¹⁰⁹ olduğu gözlemlenmektedir. Hedef Süre Yönetmeliğiyle de yargılamaların tamamlanması için hedef sürelerin belirlenmesine, uygulanmasına, takip edilmesine, güncellenmesine ve değerlendirilmesine ilişkin usul ve esasların oluşturulması amaçlanmaktadır¹¹⁰. Bununla birlikte hedef süre, taraflar için hak doğuran, sürenin aşılması halinde doğrudan bir ihlal meydana getiren veya yaptırım öngören bir süre değildir¹¹¹. Hedef süre formlarının ilgililere ibraz veya tebliğ edilerek etkili, şeffaf ve öngörülebilir bir uygulama yapılabilmesi, sürelerin iki yılda bir güncellenmek suretiyle mevcut şartlara uyumunun sağlanması, UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) sistemine entegrasyon ile birlikte dosya ekranının açıldığı her anda sürenin gösterilmesi¹¹², sürele uyulduğunun takip edilmesi amacıyla raporlar düzenlenmesi söz konusu modelin diğer önemli unsurlarıdır.

B. Makul Sürede Yargılanma Hakkının Tesisine Yönelik Çözüm Önerileri

Telafi edici hukuk yolunun uygulayıcısı olan Komisyon sadece adaletin geç tecelli etmesinin meydana getirdiği acılığı tazmin etmektedir. Komisyon kararlarının makul sürede tamamlanamayacak olası yargılamalar üzerindeki tek etkisi, yargılama işlemlerine katılan şüphelerde “işlemlerin geç yapılması tazminat hakkı doğurabilir” şeklinde bir algı oluşturabilmesidir. Zaten söz konusu ihlaller sadece Tazminat Komisyonu ile çözülebilseydi, Komisyonun yaklaşık yedi yıl görev yaptığı göz önünde bulundurulduğunda AYM’nin iş

¹⁰⁸ Mazlum (n 103) 1016.

¹⁰⁹ <<https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>> Erişim Tarihi: 3/6/2025.

¹¹⁰ Hedef sürelerin Yönetmelikle ve Bakanlık tarafından belirlenmesinin Anayasaya aykırı olmadığına dair AYM kararı için bkz. Anayasa Mahkemesi, 17/103, 30.12.2021. Hedef sürelerin belirlenmesi için ilk derece mahkemelerinde görev yapan hâkim ve savcılar ile Yargıtay, Danıştay, HSK ve Türkiye Barolar Birliği temsilcileri, akademisyenler ve avukatlardan oluşan toplam 80 kişilik bir ön çalışma grubu oluşturulduğu, bu grubun adli istatistiklerde gösterilen ortalama soruşturma, kovuşturma veya yargılama sürelerini, fiilen görev yapan hâkim ve Cumhuriyet savcısı sayısını, mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısına düşen derdest dosya sayısı veya puanını, soruşturma ve kovuşturma usul kurallarını dikkate alarak hedef süreleri belirlediği, bu sürelerin görüş ve önerilerini almak üzere tüm adli yargı ilk derece mahkemelerine, Cumhuriyet başsavcılıklarına, idari yargı ilk derece mahkemelerine, Yargıtay’a, Danıştay’a, HSK’ya ve Türkiye Barolar Birliği’ne gönderildiği, gelen görüş ve öneriler dikkate alınarak ön çalışmanın tamamlandığı yönündeki açıklamalar için bkz. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 31/8/2018 tarih ve 93370197-604-E.233/2424 sayılı yazısı, <<https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/31/dosya/sgb-yargida-hedef-sure-uygulamasi17-07-202017-10.pdf>> Erişim Tarihi: 29/8/2025.

¹¹¹ Mazlum (n 103) 1034, 1037. Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik m. 4/1-d’de hedef sürenin ilgililer bakımından otomatik olarak hak doğurmadığı düzenlenmektedir.

¹¹² CEPEJ’in 2024’te yayınlanan son raporunda önemli uygulamalara da yer verildiği göz önünde bulundurulduğunda hedef sürenin UYAP sistemine entegrasi sağlanarak sisteme her girişte süre konusunda hâkimin uyarılması hususunun dikkat çekici bir ayrıntı olarak raporda belirtildiği düşünülmektedir, Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report - 2024 Part 2: Country Profiles* 174.

yükünün içinden çıkılmaz düzeyde artmaması gerekirdi¹¹³. Dolayısıyla tazminatın yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmasına bir etkisi olmadığı yaşanarak test edilmiştir.

Tazminat Komisyonunun iş yükü de giderek ağırlaşmakta ve tıkanma seviyesine gelmektedir. Görev alanının gitgide genişlemesi, üye sayısının artırılması bu argümanı desteklemektedir. Resmi internet sitesinde yayınlanan verilere göre sadece AYM'deki başvurular kapsamında Komisyona yıl bazında gelen dosya sayısı 2018'de 1304 iken 2023'te 20.347 olmuş, 2024'ün ilk yarısında 16.936 adete ulaşmıştır¹¹⁴. Üstelik aynı verilere göre 2023'te 609 başvuru, 2024 Haziran'a kadar 1247 başvuru karara bağlanmıştır. Bu sayılar karşısında Komisyonun 6384 sayılı Kanunda belirtilen süreler içerisinde tüm başvuruları incelemesi mümkün görünmemektedir.

Bununla birlikte AİHM, Müdür Turgut ve diğerleri kararında 6384 sayılı Kanunla ihdas edilen tazminat yolunun AİHM içtihatlarına, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin tavsiye kararlarına ve AİHS m. 46'ya uygun bir iç hukuk yolu olduğunu belirtmektedir¹¹⁵. Tazminat yolunun Ankara Bölge İdare Mahkemesi ve AYM denetimine tabi olduğunu ve etkili bir giderim sağlayabileceğini belirten AİHM, böylece hızlı işleyen bir çözüm oluşturulduğu, Türkiye'nin AİHS yükümlülüklerine uyduğu, AİHM'in iş yükünün hafifletildiği çıkarımlarını yapmaktadır. Benzer şekilde AYM'nin de Ferat Yüksel ve Veysi Ado kararlarında Komisyona başvuru imkanının ulaşılabilir, başarı şansı sunan ve yeterli giderim sağlayabilecek bir hukuki çare olduğuna karar verdiği görülmektedir¹¹⁶.

Aslında AİHM, etkili bir iç hukuk yolunun “*ihlali veya devamını önleyici*” veya bir ihlalin zararını telafi edici nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir¹¹⁷. Aynı kararda tek bir hukuk yolu yerine birden fazla hukuki çarenin birlikte uygulanarak etkili bir hukuk yolu meydana

¹¹³ CEPEJ'in 2024'te yayınlanan son raporunda Türkiye'de adli yargıdaki hukuk mahkemelerinin ilk derece yargılamalarının 397 gün, ceza mahkemelerinin ilk derece yargılamalarının 264 gün ve idari yargının ilk derece yargılamalarının 167 gün sürdüğü belirtilmektedir. Aynı raporda ceza yargılamalarının istinaftaki süresi 223 gün ve Yargıtaydaki süresi 530 gün olarak tespit edilmekte ve ceza dosyalarının Yargıtaydaki süreleri olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Raporda Avrupa Konseyi üyesi devletlerdeki ortalama gün süresinin ceza mahkemelerinin ilk derece yargılamaları için 133 gün, istinaf aşaması için 110 gün, Yargıtay aşaması için 101 gün olduğu ve Türkiye'nin bu sürelerin epeyce gerisinde kaldığı gözlemlenmektedir, Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report - 2024 Part 2: Country Profiles* 174–176.

¹¹⁴ <<https://ihtk.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10062024111151AYM%20istatistik%20web.pdf>> Erişim Tarihi: 17/8/2025. 2024 yılı verileri hem doğrudan Komisyona yapılan başvuruları hem de AYM'nin kararından sonraki başvuruları kapsamaktadır.

¹¹⁵ AİHM Müdür Turgut and Others v Turkey App no 4860/09 (ECtHR, 26 March 2013) § 51.

¹¹⁶ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018 § 35; Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023 § 38-45.

¹¹⁷ AİHM Ananyev and Others v Russia App no 42525/07 and 60800/08 (ECtHR, 10 January 2012) § 96.

getirebileceğini vurgulamaktadır. Başka bir kararında makul sürede yargılama yapabilmek açısından yargı sisteminin yetersiz olduğu hallerde “yargılamaların hızlandırılmasını sağlayabilecek bir çözüm yolunun en etkili çözüm yolu” olacağını söylemektedir¹¹⁸. Hatta bu çözüm yolunun “*yalnızca tazminat sağlayan bir çözüme göre yadsınamaz bir avantaj sağladığını*”¹¹⁹ ifade etmektedir¹²⁰. AYM bu standardı geliştirici biçimde etkili hukuk yolunun “*hem teoride hem de uygulamada ileri sürülen ihlali önlemesi, ihlal devam etmekte ise sonlandırması, gerçekleşip sona ermiş ihlallere yönelik olarak ise makul bir tazmin imkânı sunması*”¹²¹ gerektiğini dile getirmektedir. Dolayısıyla AYM’nin de kabul ettiği üzere “etkili bir başvuru” yolunun ihlalin meydana gelmesini önleme işlevine sahip olması gerekmektedir. Örneğin AYM, işkence, eziyet ve kötü muamele yasağına ilişkin etkili bir hukuk yolunun nasıl olması gerektiğini belirtirken, “tazmin” hususunun tamamlayıcı bir unsur olduğuna değinmektedir¹²². Sadece tazmin yolu öngörülmesinin, bu tür ihlalleri “*kısmen/zımnen meşrulaştırdığını*” ve “*devletin tutma koşullarını Anayasa’nın güvence altına aldığı standartlara yükseltme yükümlülüğünü kabul edilemez bir şekilde azaltmış*” olduğunu vurgulamakta, “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan’ koşullarda tutulma şikâyetleri açısından ancak tutulma koşullarının iyileştirilmesi/düzeltilmesi ve ayrıca bu koşullardan kaynaklanan zararların tazmin edilmesini sağlayacak bir başvuru yolunun etkililiğinden*” söz edilebileceğine isabetli olarak karar vermektedir¹²³. Etkili hukuk yolunun içeriğine ve işlevlerine ilişkin bu belirlemelerden sonra, Tazminat Komisyonunca bir tazminat belirlenmesinden ibaret iç hukuk yolunun yargılamaların makul sürede sonlanmasını sağlamayacağı, başka bir deyişle bu yöndeki ihlalleri önlemesinin mümkün olmayacağı izahtan varesteyken AİHM’in ve AYM’nin salt bu yolu etkili kabul etmesini anlamak oldukça zordur¹²⁴.

Makul sürede yargılanma hakkıyla işkence yasağının aynı ağırlıkta olmadığına yönelik

¹¹⁸ AİHM Scordino v Italy (1) App no 36813/97 (ECtHR, 29 March 2006) § 183.

¹¹⁹ AİHM Scordino v Italy (1) App no 36813/97 (ECtHR, 29 March 2006) § 183.

¹²⁰ Ceza yargılamalarında yargılamanın uzunluğu göz önünde bulundurularak hükmedilen cezanın açık ve ölçülebilir şekilde azaltılması yolunun etkili bir çözüm olduğuna ilişkin karar için bkz. AİHM Beck v Norway App no 26390/95 (ECtHR, 26 June 2001) § 27.

¹²¹ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 65; Anayasa Mahkemesi, 2014/13044, 11.11.2015 § 71.

¹²² Anayasa Mahkemesi, 2014/13044, 11.11.2015 § 72.

¹²³ Anayasa Mahkemesi, 2014/13044, 11.11.2015 § 72.

¹²⁴ AİHM tazminat yolunu etkili kabul ederek birkaç eksikliği bildirmek suretiyle Ümmühan Kaplan kararının takibini bitirmiş ve kararın icra edildiğini belirterek süreci kapatmıştır, Avrupa Konseyi AİHM Kararlarının İnfazı Dairesi (Council of Europe Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights), *Karar (Resolution)* 17/12/2014 CM/ResDH(2014)298, <<https://search.coe.int/cm?i=09000016805b13d2>> Erişim Tarihi: 12/7/2025.

muhtemel bir eleştiriye karşı sistematik bir sorun olan makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin 2012'den beri giderilemediğini, Türkiye'nin bu kapsamdaki yükümlülüklerini ve AYM'nin beş pilot kararından birinin bu hakla ilişkili olduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Kanaatimizce etkili çözümün nasıl olması gerektiğini belirleyen AYM'nin tazminat usulünü değerlendirdiği kararlarında¹²⁵, bu telafi edici veya tamamlayıcı usul yanında ihlalleri önleyici nitelikte başkaca düzenlemeler yapılmasının da elzem olduğunu belirtmesi isabetli olurdu. Ancak AYM, başkaca yollar konusunda yapılan tek şeyin hedef sürelerin belirlenmesi ile uygulanmasına dair usul ve esasları düzenleyen “Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin” 1/9/2017’de yürürlüğe giren ve beş yıllık süreçte ne gibi somut iyileştirmeler sağladığı tam olarak açıklanmayan Yönetmelik olduğunu tam anlamıyla görememektedir. Nevriye Kuruç kararında¹²⁶ AYM, gerek Yönetmelik ve yargıda hedef sürenin de bulunduğu “yargı paketleri” ile ilgili atılan adımların gerekse Tazminat Komisyonu çözümünün “geçici bir çözüm” olduğunu haklı olarak dile getirmektedir¹²⁷. Fakat üzülererek söylemek gerekir ki burada çözümün geçiciliği AYM’ye göre Tazminat Komisyonunun sadece belirli tarihten önce AYM’de derdest başvurular bakımından yetkili olmasıdır. Zira kendi etkili çözümünü sadece tazminatla ilgili hususlar çerçevesinde düzenlemektedir¹²⁸.

Gerçek bir çözüm için tazminatın yalnızca meydana gelen zararları telafi edici bir çare olarak uygulanması gerektiği kabul edildikten sonra “önleyici” nitelikteki çözüm yolları bulunmalıdır¹²⁹. Sorunun önlenmesi için önce sorunun nedenleri bilimsel verilerle tespit edilmelidir. Bu konuda CEPEJ’in SATURN merkezinin sorunun tespiti için uyguladığı yöntem kanaatimizce sorunun temelini tespit edebilmek ve köklü çözümler oluşturabilmek için örnek alınabilir. SATURN merkezi 2011 tarihli raporunda 15 ilkeyi baz alarak Norveç, Çek Cumhuriyeti, Birleşik Krallık, Gürcistan, İtalya ve İsviçre’deki toplam 6 mahkemede

¹²⁵ Anayasa Mahkemesi, 2014/13828, 12.9.2018; Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022; Anayasa Mahkemesi, 2022/100837, 27.4.2023.

¹²⁶ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 82.

¹²⁷ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 82.

¹²⁸ Anayasa Mahkemesi, 2021/58970, 5.7.2022 § 95.

¹²⁹ Lula, Elton, Dženana Hadžiomerović, Bekim Sejdiu, Zoran Gavriloski, Tea Gorjanc Prelević, and Ana Knežević Bojović, Right to a Trial Within a Reasonable Time - Comparative Overview- “Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey - Phase II (2019–2022) (Avrupa Konseyi Yayınları 2022) 10 <<https://rm.coe.int/right-to-a-trial-within-a-reasonable-time-hfii/1680aa3886>> Erişim Tarihi: 9/7/2025. Avusturya, Hırvatistan, İspanya, Polonya ve Slovakya gibi bazı Devletlerin hem yargılamayı hızlandırmak hem de tazminat yolu oluşturmak suretiyle iki tür çareyi birleştirerek uygulamayı seçerek makul sürede yargılanma hakkını sağlamayı mükemmel bir şekilde anladıklarına yönelik AIHM kararı için bkz AIHM Scordino v Italy (1) App no 36813/97 (ECtHR, 29 March 2006) § 187.

yargılamaların uzun sürmesinin nedenlerini tespit etmek, bu tespitler üzerinden iyileştirmeler yapmak ve makul süreleri belirlemek için bir süreç başlatmıştır¹³⁰. Araştırmada yargılamalar bakımından bir zaman çizelgesi oluşturulması, çizelgeden sapmalar halinde veya sapma olasılığının yüksek olduğu yargılamalarda özel çaba gösterilmesi, adliye müdürlerinin adli süreçleri izleyip kaydetmesi, toplanan bilgilerin hâkimler, merkezi makamlar ve kamuoyuyla paylaşılmasının sağlanması, bilgilerin en az yılda bir olacak şekilde analiz edilip raporlanması, bu bilgiler ışığında süreler bakımından ulusal hedeflerin belirlenmesi, hedeflerin de kamuoyuyla paylaşılması ve mahkemenin performansının değerlendirilmesinde kullanılma ihtimalinin tartışılması, mahkemelere nitelikli adli personel ve araçların temin edilmesi, taraflarla ve avukatlarla zamanlama konusunda anlaşılması, önceden belirlenen bu sürelerin tüm sùjelerin (tarafların) onayı veya adaletin tecellisi bakımından gerekli olması halinde uzatılabilmesi şeklinde birtakım kıstaslar geliştirilmiştir.

1. Hedef Sürede Etkinliğin ve Şeffaflığın Sağlanması

Aslında Türkiye’de hedef sürenin belirlenmesi için ilk derece ve yüksek yargı mensuplarından, savcılardan, akademisyenlerden, Türkiye Barolar Birliği ve HSK temsilcilerinden oluşan 80 kişilik bir ön çalışma grubunun hedef süreleri belirlemesi, belirlenen sürelerin ilk derece yargı mensuplarına duyurulup anket aracılığıyla görüşlerinin alınması, çalışmanın tamamlanmasının ardından hedef süre uygulamasına geçilmesi, tüm tarafların UYAP sistemi üzerinden dosyaya erişimlerinde bu süreleri görebilmeleri, sürelere uyma veya uymama hallerinin hâkimlerin performansları ve atama kriterlerinde bir unsur olması¹³¹ yukarıda belirtilen SATURN merkezinin araştırmasına benzer bir sürecin izlendiğini göstermektedir¹³². Ancak bu çalışmaların içeriği, belirtilen görüşler ve bu görüşlerin nasıl ele alındığı, uygulanan anketlere ilişkin sonuçlar ve bu sonuçlara dair detaylı bir analiz veya çözüm önerileri kamuoyuna duyurulmamıştır. Kısacası sorunlara, çözüm sürecinde planlananlara ve çözüme ilişkin yol haritası, bazı paketlerin içine yerleştirilmekten bağımsız bir şekilde

¹³⁰ Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *Mahkemelerde SATURN Zaman Yönetimi Araçlarının Uygulanması Rehberi*, CEPEJ(2011)9Rev, 8/12/2011 tarihli rapor, 3 <<https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-cepej-mahkemelerde-saturn-zaman-y/168074822e>> Erişim Tarihi: 10/7/2025.

¹³¹ Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 31/8/2018 tarih ve 93370197-604-E.233/2424 sayılı yazısı. <<https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/31/dosya/sgb-yargida-hedef-sure-uygulamasi17-07-202017-10.pdf>> Erişim Tarihi: 13/7/2025.

¹³² Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *Mahkemelerde SATURN Zaman Yönetimi Araçlarının Uygulanması Rehberi*, CEPEJ(2011)9Rev, 8/12/2011 tarihli rapor, 3 <<https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-cepej-mahkemelerde-saturn-zaman-y/168074822e>> Erişim Tarihi: 10/7/2025.

kamuoyuna sunulmamıştır. Örneğin Adalet Bakanlığının resmi internet sitesindeki 2024-2028 Stratejik Planında¹³³ 2018 yılındaki veriler doğrultusunda hedef sürelerle Cumhuriyet Başsavcılıklarındaki uyumun %74,84, hukuk mahkemelerindeki uyumun %68,21, ceza mahkemelerindeki uyumun %66,83, idari yargı mahkemelerindeki uyumun ise %76,13 olduğu belirtilmekte, ancak bu verilerin nasıl elde edildiği, sapmaların nedenleri, hâkimlerin performanslarına nasıl yansıdığı, ne tür iyileştirmelerin yapıldığı belirtilmemektedir. Hedef süreye uyumun 2018 yılında %69,59, 2022’de ise %85,21 olduğu ancak bu iyileşmenin hangi değişikliklerden kaynaklandığı açıklanmamaktadır.

“Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” m. 5-7’de hedef sürelerin belirlenmesi, taraflara duyurulması, güncellenmesi ve takibi düzenlendiğinden bu yönde bilgilendirilme yapılması kanuni bir zorunluluktur. Hedef sürelerle ilgili belirliliğin ve öngörülebilirliğin sağlanması ve uygulamanın geliştirilmesi bakımından da somut verilerin ve yol haritasının paylaşılması önemli bir eksikliktir. Hedef süre formlarında süreye uyulmama nedenlerinin de belirtildiği göz önünde bulundurulursa bu uygulamanın asıl olarak veri toplama ve analiz için ancak iyi bir başlangıç olduğu söylenmelidir.

Kanaatimizce hedef süre uygulamasının fark yaratabilmesi ancak belirli şartların sağlanması ile mümkün olabilir. Öncelikle hedef süre sadece UYAP sistemindeki bir bilgilendirme metni olarak nitelendirilmemeli, bu sürenin birtakım ölçütlerle belirlendiği ve makul sürede yargılanma hakkının adil yargılanma hakkının önemli bir bileşeni olduğu yönünde inanç oluşturulmalıdır. Ancak bu farkındalık, kesinlikle Demokles’in kılıcı gibi hâkim ve savcılarının başında sallanacak ve niteliğine bakmaksızın bir an önce karar vermeleri yönünde performans kaygısı¹³⁴ oluşturacak biçimde yapılmamalıdır. Zira *karar vermekten* ziyade adil

¹³³ <<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/13062024145549Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202024-2028%20Stratejik%20Plan%C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi: 7/7/2025.

¹³⁴ Maddi gerçeğin araştırılması, doğrulanlık, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama gibi ceza muhakemesi ilkelerine riayet edilip edilmediğine bakılmaksızın sadece hakim/savcının verdiği “karar sayısının” dikkate alındığı performans kavramını eleştirmektedir. Hakim ve Savcıların Derece Yükselmesi ve Esaslarına İlişkin Hakimler ve Savcılar Kurulu İlke Kararı m. 6/1’de hakim ve savcılarının terfileri için ahlaki gidişleri, mesleki bilgi ve anlayışları, gayret ve çalışkanlıkları, göreve bağlılıkları ve devamları, örnek karar ve mütalaaları ve varsa mesleki eser ve yazıları ile genel sicil durumlarının dikkate alınacağı belirtilmekle birlikte, bu özelliklerin ne ölçüde etkili olacağına yer verilmemektedir. Bunun yanında 8 ila 11. maddeler arasında karar verme oranlarından, oranların hesaplanmasından ve gerekli düzeyde olmamasının mazur görülebileceği haklı nedenlerden detaylı şekilde bahsedilmektedir. Dolayısıyla Hakimler ve Savcılar Kurulu için verimli performansın, yeterli sayıda karar verme anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Hedef süre uygulamaları da sadece karar sayısı çıtasıyla birlikte uygulanırsa ortaya vahim sonuçlar çıkacaktır. Kanaatimizce ceza muhakemesi ilkeleri doğrultusunda, nitelikli işlemlerle yürütülen ve hedef sürede bitirilen adil bir yargılama yürütülmesi

yargılanma hakkının özüne zarar vermeden, Yargıtay, AYM ve AİHM içtihatları doğrultusunda, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri gözetilerek denetime elverişli gerekçeyle oluşturulmuş bir kararı hedef sürede vermek önem arz etmektedir. Ayrıca hedef sürenin performansta dikkate alınması için öncelikle hâkim ve savcılarının makul sürede yargılamayı bitirebilmesi bakımından gerekli olan yeterli ve nitelikli personel sayısı, coğrafi teminat, özlük haklarının iyileştirilmesi gibi imkanların sağlanması gerekmektedir. Bunların yanında hedef süreye uymak için adil yargılanma hakkının ve “*yargılama işlemlerinin kalitesinin*” feda edilmesi riski yaratılamaz¹³⁵. Benzer şekilde alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının, başka bir deyişle seri yargılamaların, yargılamanın adilliğini etkileme riski oldukça dikkatli değerlendirilmelidir¹³⁶.

2. İhtisaslaşmanın Sağlanması

Hedef süreye uyumun yükseltilmesi, hâkim ve savcılarının atanma/terfi kriterlerini somut biçimde etkilemesi için hâkim ve savcılara vaadedilen “iş yükünü azaltıcı” ve yargılamanın adilliğine zarar vermeyecek enstrümanların bir an önce sağlanması gerekmektedir¹³⁷. Örneğin personel sayısı ve kalitesi yeterli orana getirilmeli¹³⁸, ihtisas mahkemeleri yaygınlaştırılmalıdır. İnsan Hakları Eylem Planları ve Yargıda Reform Stratejisi gereğince yeni ihtisas mahkemelerinin kurulduğu ve bunların makul sürede yargılanma hakkını tesis etmek bakımından önemli bir gelişme olduğu idari makamlar tarafından duyurulmuştur¹³⁹. Dolayısıyla “ihtisaslaşmanın” yargılamaların makul sürede bitirilmesi noktasında önemli

performansta dikkate alınmalıdır.

¹³⁵ H. Burak Gemalmaz, ‘Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Etkililiğini Artıracak Öneriler’ iç Bireysel Başvuruda İş Yüğü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2022) 68. <<https://ayam.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuruda-is-yuku-ve-cozum-onerileri-konulu-konferans/>> Erişim Tarihi: 14/7/2025; Beşir Babayiğit ve Abdullah Enes Karacan, ‘Ceza Yargılaması Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri’ (2020) 8 (16) Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 851, 854.

¹³⁶ Tuğrul Katoğlu, ‘Son Seçenek Olması Gereken Ceza Müeyyidesi ve Ceza Hukukunun Zorlanan Sınırları’ (2023) 72 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 973, 988; Babayiğit ve Karacan (n 133) 903-904; Zahit Yılmaz ve Özge Apiş, ‘Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi’ (2020) 26 (1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 62, 79, 90. Onarıcı adaleti temsil eden uygulamaların ne şekilde ve hangi şartlarla tatbik edildiğinin önemine ilişkin çalışma için bkz. Rahime Erbaş, ‘Modern Onarıcı Adalet Programlarının Temel Esasları Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Uzlaştırmanın Değerlendirilmesi’ (2023) 22 (2) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1179, 1229.

¹³⁷ IV. Yargı Reformu Stratejisi (2025-2029), 49-51, <[https://yargireformu.adalet.gov.tr/Resimler/Yargi_Reformu_Stratejisi_2025\(tr\).pdf](https://yargireformu.adalet.gov.tr/Resimler/Yargi_Reformu_Stratejisi_2025(tr).pdf)> Erişim Tarihi: 18/8/2025.

¹³⁸ Yücel (n 11) 52.

¹³⁹ Adalet Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği resmi web sitesi <<https://basin.adalet.gov.tr/yargida-ihstiaslasmaya-iliskin-hsk-kararlari-yayimlandi>> Erişim Tarihi: 18/04/2025.

olduğu idari makamlar tarafından da bilinmektedir¹⁴⁰. Bu nedenle “ihtisaslaşma” sadece mahkemeler bakımından değil hâkimler bakımından da sağlanmalıdır. Örneğin aile mahkemesi hâkiminin bu alanda uzmanlaştıktan sonra kadastro mahkemesine geçmesi, hâkimin kadastroya ilişkin mevzuatı ve uygulamayı öğrenmesi gerektiği için yavaşlaması, karar vermede gecikmesi hatta tayin süresi yaklaşmışsa karar vermekten imtina etmesi sonucunu doğuracak, hâkimin hem aile hukukundaki bilgisi hem göstereceği emek boşa harcanacaktır. Bu nedenle ihtisas mahkemelerinin yaygınlaşması ve ihtisaslaşmanın hâkimler bazında da sağlanması gerekmektedir.

Hâkimlerin ihtisaslaşmasının olumlu yanları olduğu kadar olumsuz yanlarının da varlığı bilinmektedir¹⁴¹. Bu nedenle Türkiye için uygulanabilecek sınırlı bir ihtisaslaşma modeli, örneğin sadece asliye ceza veya ağır ceza mahkemelerinde görev yapma yahut sadece ihtisaslaşmış hukuk mahkemelerinin bazılarında görev yapma gibi uygulamalar benimsenmelidir. İhtisaslaşmanın tek bir mahkeme bünyesinden ziyade iki mahkeme kapsamında olması, mahkeme türünün değişiminin belli bir süreyle sınırlandırılması gibi çözümlerle söz konusu dezavantajlar asgari düzeye indirilebilir¹⁴².

Kanaatimizce hâkimlerin uzmanlaşması yargılamaların makul sürede tamamlanması bakımından en önemli etkenlerden biridir. Hatta doktrinde makul sürenin sağlanması için personel veya mahkeme sayısı, alternatif çözüm yöntemleri, iş yükü gibi parametrelerin önemli

¹⁴⁰ Hâkimlik mesleği bakımından da ihtisaslaşmanın sağlanacağına ilişkin resmi basın açıklaması için bkz. <<https://basin.adalet.gov.tr/adalet-bakani-gul-hakim-savcilik-mesleginde-ihstiaslasma-olacak>> Erişim Tarihi: 18/04/2025.

¹⁴¹ Avrupa Konseyi Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi (Consultative Council of European Judges/CCJE) ‘*Hakimlerin Uzmanlaşması 15 Nolu Görüş*’ CCJE (2012)4 <<https://rm.coe.int/16807477d9>> Erişim Tarihi: 13/7/2025. Bu raporun 14 ila 23. paragraflarında uzmanlaşma ile hâkimlerin toplum dinamiklerine göre hukuku yorumlayamayıp önceki kararlarını sürekli tekrar etmeleri, mahkeme sayılarının yetersizliği nedeniyle uzmanlaşmama da söz konusu olduğunda uzmanlaşmış hâkimlerle diğer hâkimler arasında görünmez bir hiyerarşi olabileceği, uzmanlaşmış hâkimlerin kendilerine göre bir uygulama geliştirmesi ve diğer hukuk dallarından kopmaları nedeniyle genel ilkeler ve temel hakları uygulamaktan uzaklaşması gibi dezavantajların meydana gelebileceği belirtilmektedir.

¹⁴² Öncelikle ceza mahkemeleri ile hukuk mahkemeleri arasında kesin bir ayrım oluşturulmalıdır. Ağır ceza mahkemesi üyeliği yapmadan asliye ceza mahkemesine atanma olmamalı, hâkimin tek başına karar vermesi için uzmanlaşması sağlanmalıdır. İhtisas mahkemelerinin yaygınlığı, yargı teşkilatındaki “bölge” ayrımları ile ilçelerdeki mahkeme türleri ve sayıları değerlendirildiğinde örneğin asliye hukuk alanını her hukuk hâkiminin bilmesi beklenmeli aynı zamanda spesifik bir alanda da uzmanlaşmasının sağlanmasıyla sonraki dönemlerde bu alanıyla ilgili görev yapacağı yerlere atanması sağlanmalıdır. IV. Yargı Reformu Strateji Belgesinde (2025-2029) bahsedildiği şekilde asliye hukuk mahkemelerinin heyet halinde çalışmasının sağlanması da bu kapsamda önemli bir gelişmedir, <[https://yargireformu.adalet.gov.tr/Resimler/Yargi_Reformu_Stratejisi_2025\(tr\).pdf](https://yargireformu.adalet.gov.tr/Resimler/Yargi_Reformu_Stratejisi_2025(tr).pdf)> Erişim Tarihi: 18/8/2025.

olmadığı, esasen hâkimlerin yetkinliğinin bu sorunu çözeceği ileri sürülmektedir¹⁴³. Ayrıca yine vaadedilen “coğrafi teminat” bir an önce sağlanmalıdır¹⁴⁴. Zira atanma süresi gelen yargı mensubunun karar vermekten imtina etmesi, hâkim ve savcılarının sürekli yer değiştirmesi¹⁴⁵, bulunduğu yerden kötü bir yere atanma endişesiyle karar verememesi¹⁴⁶ yargılama sürelerini uzatmakta, bu şekilde bir performans kaygısı taşıyan yargı mensubunun hedef süre içerisinde tarafsız bir karar vermesi mümkün gözükmemektedir¹⁴⁷.

“Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” m. 6’da hedef sürenin başlangıcı ve sonucunun nasıl belirleneceği düzenlenmektedir. Sürenin ceza mahkemelerinde iddianamenin kabul edildiği tarih ile başlayıp gerekçeli kararın yazımıyla bittiği anlaşılmaktadır. Hükme göre hakim veya heyet değişiklikleri süreyi etkilememektedir. Hâkim ve savcılarının yakın tarih aralıklarıyla yer değiştirmesine rağmen bir dosyanın hedef süresinin aynı kalması, hedef sürelerin uygulanmasında yargı mensubunun dosyaya hâkim olabilmesi için belirli bir zamana ihtiyaç duyduğu gerçeğinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Hedef süre uygulamasında hakim değişikliklerinin dikkate alınması gerekmele birlikte mevcut uygulama, ihtisaslaşmış hakimlerin varlığını daha önemli hale getirmektedir.

3. Suç ve Ceza Politikalarının¹⁴⁸ Gözden Geçirilmesi

Yapısal bir sorun olarak kabul edilen makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin gerçek anlamda önlenmesi aslında bakış açısı değişikliği ile mümkün görünmektedir¹⁴⁹. Sorunun,

¹⁴³ Yücel (n 11) 35, 39.

¹⁴⁴ III. Yargı Reformu Strateji Belgesi (2019-2023), 32-33, <https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/23122019162931YRS_TR.pdf> Erişim Tarihi: 18/8/2025.

¹⁴⁵ Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu 2024, 25.

¹⁴⁶ Fazıl Hüsnü Erdem, ‘Türkiye’de Yargı Bağımsızlığının Mevzuattan Kaynaklanan Sorunları ve Çözüm Önerileri’ (2022) 27 (47) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 315, 345. Yazar hakim ve savcılarının görev yeri değişikliklerinin adalet mekanizmasının iyi işlemeden başka sebeplerle yapıldığına dair somut örnekler zikretmektedir. Gezi davasındaki mahkumiyet kararına muhalefet şerhinde bulunan İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Nimet Demir’in Kahramanmaraş’a atanması kararı bu örneklerden biridir. Ayrıca yazar Avrupa Birliği’nin 2020 Türkiye raporundaki Türk hakim ve savcılarının %30’unun yer değiştirmeye zorlanmasının hem bağımsızlık hem de verimlilik açısından olumsuzluk teşkil ettiğine uönelik tespitinden bahsetmektedir, Avrupa Konseyi Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu 2020, Ülke Raporu, SWD(2020)355 nihai. Kanaatimizce bu husus hakim ve savcılarının bulundukları yerden daha kötü yerlere atanmamaları için karar vermekten imtina etmelerine neden olmaktadır. Cansu Büşra Ölmez, ‘Hâkimlerin Özel Bağımsızlığı: Hakimlik Teminatı’ (2024) 19 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 413, 447.

¹⁴⁷ Bkz. dn 134.

¹⁴⁸ Suç siyaseti kapsamındaki tanımlar ve ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Emin Artuk, ‘Ceza Kanununun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi’ (2008) 3 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3, 4.

¹⁴⁹ Bakış açısı değişikliğine örnek olarak ceza hukukunda onarıcı adaletin benimsenmesi bağlamında bkz. Öznur Sevdiren, ‘Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi-

birçok nedene bağlı olarak kümülatif şekilde büyümesi hem kanun koyucunun hem de tüm yargılama süljelerinin birlikte hareket etmesini gerektirdiğinden bu sonuca varılmaktadır. Üst başlık olan bakış açısı değışikliğı kanun koyucu bakımından suç ve ceza politikası ekseninde somutlaştırılabilir.

İş yükünün azaltılması için seri yargılama modelleri yerine öncelikli olarak suç ve ceza oluşturma siyaseti gözden geçirilmeli, ceza hukukunun son çare olması ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğın Venedik Komisyonu ve AİHM'in ifade özgürlüğü kapsamında sakıncalı olarak gördüğü cumhurbaşkanına hakaret suçunun (TCK m. 299)¹⁵⁰, ceza hukukunun koruması altında olması gerekliliğı tartışmalı olan¹⁵¹ hakaret suçunun (TCK m. 125), halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma suçunun (TCK m. 217/A)¹⁵² varlığı en kısa zamanda yeniden değerlendirilmelidir. Zira 2024'te Cumhuriyet Başsavcılıklarında açılan soruşturma sayısına göre “şerefe karşı suçlar” üçüncü sıradadır¹⁵³. Ceza mahkemelerindeki toplam dosya sayısına bakıldığında ise sonuç daha şaşırtıcıdır. En çok dosya sayısının bulunduğu malvarlığına karşı suçlar bölümünün içindeki dolandırıcılık suçundan toplam 292.484, hırsızlık suçundan toplam 323.429 dosya bulunmaktayken hakaret suçundan toplam 461.640 dosya bulunmaktadır¹⁵⁴. Yargıdaki iş yükü, dosyalara ayrılan süreyi etkilemekte böylece yargılamanın makul sürede bitirilmesini engelleyen sebeplerden biri haline gelmektedir. Dolayısıyla hakaret fiilinin ve bu fiil gibi ceza hukuku kapsamında yer alması tartışmalı olan fiillerin suç olarak düzenlenmesi

I' (2011) (15) Ceza Hukuku Dergisi 103, 105; Enes Yılmaz, ‘Mağdur İçin Daha İyi Koruma Mümkün Mü?’ (2022) (50) Ceza Hukuku Dergisi 441, 447. Ceza hukukunun dönüşümü ve yapay suçların ihdasının olumsuz yanları için bkz. Katoğlu (n 135) 987-988.

¹⁵⁰ Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, *Türk Ceza Kanunu'nun 216, 299, 301-314 maddelerindeki Değişikliklere İlişkin Görüşü*, 15/3/2016 CDL-AD(2016)002, 18 < [https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/11/01/CDL-AD\(2016\)002.pdf](https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/11/01/CDL-AD(2016)002.pdf) > Erişim Tarihi: 18/8/2025. AİHM Vedat Şorlı v Turkey App no 42048/19 (ECtHR, 19 October 2021); Cumhurbaşkanına hakaret fiilinin suç olmaktan çıkarılmasına yönelik görüşler için bkz. Enes Kethüda, ‘İfade Özgürlüğüne Dair Uluslararası Standartlar ve Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu: İHAM'ın Vedat Şorlı Kararı Işığında Bir Değerlendirme’ (2024) 2 (1) Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 128, 141; Tuan Işık, ‘Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu ve İfade Özgürlüğü’ (2022) 19 (2) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 735, 749-750.

¹⁵¹ Bu konuda ayrıntılı değerlendirme için bkz. Tuğçe Oral ve Eylem Baş, ‘Hakaretin Suç Olmaktan Çıkarılması ve İkame Yaptırım Önerisi: Özel Hukuk Cezası’ (2023) (53) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 475, 488–503.

¹⁵² Herdis Kjerulf Thorgeirsdottir, Tomáš Langášek and Deirdre Kevin, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, ‘*Halkı Yanıltıcı Bilgi” İle İlgili Hüküm Hakkındaki Ceza Kanunu Değişiklik Tasarısı Acil Ortak Görüşü*’ (Avrupa Konseyi 2022) CDL-PI(2022)032 22–23 <<https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2022-034-f>> Erişim Tarihi: 4/9/2025.

¹⁵³ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2024 İstatistikleri, 62 < <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> > Erişim Tarihi: 9/8/2025. Resmi verilere göre ikinci sıradaki hürriyete karşı suçlarla ilgili 3.028.962 dosya bulunmaktayken, şerefe karşı suçlar 2.590.417 dosya sayısı ile hemen peşinden gelmektedir.

¹⁵⁴ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2024 İstatistikleri, 97 < <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> > Erişim Tarihi: 9/8/2025.

kanun koyucu tarafından daha dikkatli değerlendirilmelidir¹⁵⁵.

4. Tüm Yargılama Süjelerinin Süreye Uyumunun Sağlanması

Yargılama süjelerinden bilirkişilerin ilgili kanunlarda kendilerine tanınan sürelerle riayet etmemeleri, yargılamaların uzamasına sebep olabilmektedir. Bilirkişilerin raporlarını sunmaları HMK m. 274/1'de ve CMK m. 66/1'de haklı olarak belirli bir süreye tabi tutulmaktadır¹⁵⁶. Bilirkişilik Kanunu m.13/1-b'de raporunu süresi içinde mazeretsiz olarak hazırlayamayan bilirkişinin kural olarak bilirkişilik sicilinden çıkartılacağı hüküm altına alınmaktadır. Ancak Bilirkişilik Bölge Kurullarının kararları yayınlanmasına rağmen bu yaptırımın etkili olarak uygulanıp uygulanmadığı, raporunu zamanında vermeyen kaç bilirkişiye uygulandığı konusunda istatistik bulunmamaktadır. Yaptırımların etkili uygulanmasının yanında süresi içinde raporunu teslim eden bilirkişiye daha fazla dosya tevdi edilmesinin sağlanması gibi teşvik edici uygulamaların geliştirilmesi de isabetli olacaktır.

Yargılamada makul sürenin aşılmasının nedenlerinden biri de eksiklerin tamamlanması için dosyanın yeniden derece mahkemesine gönderilmesinin ve iade edilmesinin beklenmesidir¹⁵⁷. Artık tüm dosyanın UYAP sisteminde kayıtlı olduğu düşünüldüğünde belirtilen eksikliklerin yine belirli sürelerde giderilmesi için kanuni düzenlemede bulunulması gerekmektedir. Dosyanın tekamülü için fiziki olarak ayrıca gönderilmesinin beklenmemesi, şayet Yargıtay'ın tamamlayabileceği bir eksiklikse Yargıtayca tamamlanmak suretiyle temyiz sürecine devam edilmesi isabetli olacaktır¹⁵⁸. Aynı şekilde istinafin da bozma kararı vererek dosyayı derece mahkemesine göndermesi ancak sınırlı hallerde söz konusu olmasına rağmen (CMK m. 280/1-e, f) bu şekilde karar vererek dosyanın yerel mahkeme ve istinaf arasında gidip gelmesine neden olunması yargılamanın gereksiz uzamasına neden olmaktadır¹⁵⁹. Nitekim bu hususun Yargıtay ve AYM tarafından hukuka aykırı olarak nitelendirildiği kararlar

¹⁵⁵ Ceza hukukunun uygulanma alanının genişletilmesinin meydana getirdiği sorunlar ve alanın daraltılmasına yönelik görüş için bkz. Katoğlu (n 135) 991.

¹⁵⁶ CMK m. 66/1'de ve HMK m. 274/1'de bilirkişiye raporunun hazırlanması için en fazla üç ay süre verileceği, gerekçesi gösterilmek üzere sürenin en fazla üç ay daha uzatılabileceği düzenlenmektedir.

¹⁵⁷ Yücel (n 11) 51.

¹⁵⁸ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2024 İstatistiklerine göre ağır ceza mahkemelerinde yıl içinde açılan ve geçen yıldan devreden toplam 512.430 dosyanın yanında bozularak gelen 38.051, asliye ceza mahkemelerinde yıl içinde açılan ve geçen yıldan devreden toplam 3.039.373 dosyanın yanında bozularak gelen 102.380 dosya bulunmaktadır, s. 85.

¹⁵⁹ Şüphesiz bu husus temyiz yolunun kapanması sonucunu da doğurabileceğinden aynı zamanda yargılama süresinin kılınmasını da sağlayabilecektir. Fakat burada istinaf mahkemesinin CMK m. 280/1-g'ye göre kural olarak duruşma açıp karar vermek zorundayken sadece 'gereksiz şekilde dosyayı derece mahkemesine göndermesinin' oluşturduğu zaman kaybı değerlendirilmektedir.

mevcuttur¹⁶⁰.

Avrupa Birliği'nin 2024 yılı Türkiye raporunda “iddianamedeki bilgi eksikliği nedeniyle artan duruşma sayılarının yargılama sürelerini uzattığı” belirtilmektedir¹⁶¹. Ceza muhakemesi hukukuna göre delillerin asıl olarak soruşturma evresinde toplanması öngörülse de¹⁶² maalesef bu amaç tam olarak gerçekleşmemektedir. Bu durumun değişmesi için CMK m. 174/1-b’de¹⁶³ düzenlenen iddianamenin iadesi nedeninin daha etkin şekilde kullanılması değerlendirilebilir. Ancak asıl mesele savcılarının, soruşturma dosyasını tam anlamıyla tamamlayarak iddianame düzenlemelerine ve hedef süreye uymalarına dikkat çekilmesi¹⁶⁴ ve bu bilincin varlığıdır. Nitekim böylesi bir yaklaşım sağlanabildiği ölçüde makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin önüne geçilebileceği umulmakta dolayısıyla Tazminat Komisyonuna kadar giden sürecin önünün alınması muhtemel görünmektedir.

SONUÇ

Yargılamaların makul sürede bitirilememesi Türkiye’de yapısal ve sistematik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunun çözümü için 2013 yılında Tazminat Komisyonu kurulmuş, zaman içinde Komisyonun görev alanı genişletilmiş ve başkaca düzenlemeler

¹⁶⁰ Anayasa Mahkemesi, 2023/33667, 9.1.2025. Yargıtay 1. CD, 3670/3758, 10.3.2021 künyeli kararında “CMK m. 280/1-e bendine göre Bölge Adliye Mahkemelerinin duruşma açmaksızın hükmün bozulmasına karar verebileceği hallerin sınırlı olarak sayıldığı, söz konusu dosya içeriğinde, ilk derece mahkemesi kararının İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 1. Ceza Dairesi’nin 22.12.2017 gün ve 2017/1092 Esas 2017/1072 Karar sayılı kararı ile duruşma açılmaksızın sanıklar aleyhine suç vasfı yönünden bozulmasına karar verildiği, oysa bu hususun sınırlı olarak sayılan bozma nedenleri arasında gösterilmediği, Bölge Adliye Mahkemesi Ceza Dairesinin duruşma açarak karar vermek yerine bozma kararı vermesinin ve bu bozmaya dayanarak İlk Derece Mahkemesinin yeniden hüküm kurmasının yasal dayanağı bulunmadığından gerek anılan bozma kararının ve gerekse İlk Derece Mahkemesince ikinci kez verilen kararın yok hükmünde sayılması gerektiği” kanaatine varmıştır. Yargıtay 14. CD, 6371/1851, 4.3.2021, künyeli ve Yargıtay 6. CD, 2388/8319, 3.7.2024 künyeli kararlarında “Bölge Adliye Mahkemesince beraat hükmünün mahkumiyet veya mahkumiyet hükmünün beraat olması gerektiği yönünde bozma kararı verilemeyeceği” kanaatine varmıştır.

¹⁶¹ Avrupa Konseyi Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu 2024, Ülke Raporu SWD(2024)696, 25 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html Erişim Tarihi: 12/8/2025.

¹⁶² Cumhuriyet Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024) 33–34; Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024) 546; Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Beta Yayınları 2021) 256.

¹⁶³ CMK m. 174/1-b, suçun sübütuna doğrudan etki edecek mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen iddianamenin iade edilebileceğini düzenlemektedir.

¹⁶⁴ İdeal bir soruşturmaya AYM’nin, Cemil Danişman kararına konu başvurusundaki soruşturma örnek gösterilebilir. AYM, savcılığın tüm delilleri olayın gelişimine uygun, ciddi bir kopukluk olmadan ve gerekçelendirerek değerlendirdiğini, -şüphelilerin kolluk görevlisi olması sebebiyle- emniyet birimlerinin raporlarıyla yetinmeyip Adli Tıp Kurumundan da raporlar aldığını, olay yeri inceleme, delil toplama ve otopsi işlemlerine bizzat katıldığını ve ifade alma işlemlerini bizzat gerçekleştirdiğini ve tüm bu süreci takriben 6 aylık bir zaman diliminde tamamladığını belirterek etkin bir soruşturma yürüttüğünü kabul etmiştir, Anayasa Mahkemesi, 2013/6319, 16.7.2014 § 76, 104-106.

yapılmıştır. Ancak bunlara rağmen yapısal sorun halen varlığını sürdürmektedir.

Çalışmamızda Tazminat Komisyonunun makul sürede yargılanma hakkının tesisi üzerindeki mevcut ve muhtemel etkileri değerlendirilmektedir. AİHM ve AYM kararları, çeşitli raporlar ve istatistikler ışığında, makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin Komisyon tarafından tazminat ödenmek suretiyle çözülmesinin *telafi edici* nitelikte olduğu ve hak ihlallerini önleme noktasında yetersiz kaldığı sonucuna varılmaktadır. AİHM'in Ümmühan Kaplan pilot kararının üzerinden 13 yıl geçmesine ve AYM'nin de Nevriye Kuruç pilot kararıyla makul sürede yargılanma hakkı bakımından geçici olmayan bir çözüme işaret etmesine rağmen hala yeterince yol katedilememesi, kaygı verici ve adaletin sağlanacağına dair inancı zedeleyici bir durumdur. Artık *hak ihlalini önleyici* uygulamalara ağırlık verilerek bir an önce harekete geçilmesi gerektiği, zira makul sürede yargılanma hakkının tesisi için çözüm getirilemeyen 13 yılın makul bir süre olmadığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada, makul sürede yargılanma hakkı ihlalleri söz konusu olduğunda Ceza Muhakemesi Kanunu m. 141/1 ve 6216 sayılı Kanun m. 50/2'ye göre ağır ceza mahkemeleri ve bireysel başvuru mercii tarafından maddi ve manevi tazminata hükmedilebilmesine rağmen Komisyonun yalnızca manevi tazminat kararı verebilmesi başka bir sorun olarak tespit edilmektedir. Özellikle ağır ceza mahkemeleri ve Tazminat Komisyonu arasında başvuru yollarının tüketilmesi, dava şartı, muhakeme engeli gibi herhangi bir ilişki bulunmadığından aynı mağduriyetle ilgili farklı iki karar verilmemesi için kanuni düzenleme yapılması önerilmektedir.

Makul sürede tamamlanamayan yargılamanın tazminat ödenmek suretiyle hızlıca sonuca bağlanması, hak ihlalinin özellikle “tazminat” üzerinden çözülmeye çalışılması yapısal sorunun yanlış anlaşıldığını ve asıl meselenin tespit edilemediğini göstermektedir. Öncelikle makul sürede yargılanma hakkı, birden fazla dinamiğin şekillendirdiği bir hak olduğundan ancak topyekûn mücadeleyle tesis edilebilecektir. Bu nedenle adil yargılanma hakkı sınırlandırılmadan tüm yargılama süreçlerinin makul süreye riayet etmeleri sağlanarak gerçek bir çözüme ulaşılabilir.

Tazminatın, telafi edici bir çözüm olarak isabetli kabul edilse de ihlallerin sona ermesini sağlayan önleyici bir çözüm yöntemi değildir. Bu nedenle çalışmada; yeterli personel sayısı, hâkim ve savcılarının ihtisaslaşması, ihtisas mahkemelerinin artırılması, hedef sürelerle ilgili şeffaflığın sağlanarak önemli verilerin kamuoyuyla paylaşılması, hâkimler ve savcılar için coğrafi teminatın sağlanması, ceza hukukunun son çare olması ilkesi gereğince haksız fiillerin

ceza hukukuna dahil edilmesinden imtina edilmesi şeklindeki uygulamalara öncelik verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Altıparmak K, ‘Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?’ iç Kerem Altıparmak (ed), *50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı? Hayal Kırıklığı mı?* (Ankara Barosu Yayınları 2009).

Alyanak S ve Bozkurt Cengiz B, ‘Anayasa Mahkemesinin Pilot Karar Uygulaması ve Kararların Yasama Organına Bildirilmesi’ (2024) (48) Yasama Dergisi 117-153.

Artuk ME, ‘Ceza Kanununun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi’ (2008) 3 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3-17.

Babayiğit B ve Karacan AE, ‘Ceza Yargılaması Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri’ (2020) 8 (16) Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 851-907.

Beyazıt İH, ‘İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun Genişleyen Yetki Alanı’ (2019) (3) Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı İnsan Hakları Dergisi 42-44.

Beyoğlu CÜ, ‘Türk Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Tespit Edilen Yapısal Sorunlara Dair Çözüm Önerileri’ (2022) 12 (2) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 761-809.

Centel N ve Hamide Z, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Beta Yayınları 2021).

Çağırın ME, ‘14 No.lu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları’ (2007) 7 (13) Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 1-29.

Elton L, Hadžiomerović D, Sejdiu B, Gavriloski Z, Prelević TG, and Bojović AK, *Right to a Trial Within a Reasonable Time - Comparative Overview- “Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey - Phase II (2019–2022)”* (Avrupa Konseyi Yayınları 2022) <<https://rm.coe.int/right-to-a-trial-within-a-reasonable-time-hfii/1680aa3886>> Erişim Tarihi: 9/7/2025.

Erbaş, ‘Modern Onarıcı Adalet Programlarının Temel Esasları Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Uzlaştırmanın Değerlendirilmesi’ (2023) 22 (2) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1179-1234.

Erdem FH, ‘Türkiye’de Yargı Bağımsızlığının Mevzuattan Kaynaklanan Sorunları ve Çözüm Önerileri’ (2022) 27 (47) *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 315-355.

Gemalmaz HB, ‘AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14’le Getirilen Yeni Kabuledilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış’ (2012) 31 (1) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 209-242.

Gemalmaz HB, ‘Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Etkililiğini Artıracak Öneriler’ iç *Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2022) 57-77.
<<https://ayam.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru-da-is-yuku-ve-cozum-onerileri-konulu-konferans/>> Erişim Tarihi: 14.7.2025.

Gemalmaz MS, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (Legal Yayıncılık 2010).

Gençtürk Ü ve Kolçak H, ‘Yapısal Sorunların Çözümünde Somut Norm Denetimi Yolunun İşlevsel Kılınması Üzerine Bir Değerlendirme’ (2023) 8 (2) *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 493-521.

Gökcan HT, ‘Bireysel Başvuruda İkincillik İlkesi ve Denetim Yetkisinin Sınırları Sorunu’ (2018) (135) *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 9-76.

Göztepe Çelebi E, ‘Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruya İlişkin İki Buçuk Yıllık İctihadının Kısa Bir Değerlendirmesi’ (2015) 31 (1) *Anayasa Yargısı* 17-33.

Göktürk N, *Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat (CMK m. 141-144)* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Gümüş Boyacı ÖT, ‘Yapısal ve Sistemik Sorunun Çözümünde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu’(2024) 42 (1) *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İnsan Hakları Yıllığı* (Cumhuriyetin 100. Yılında Ulusal İnsan Hakları Mekanizmaları Sempozyumu Özel Sayısı 1) 1-38.

Harris D, O’Boyle M and Warbrick C, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku* (Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan çev., 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2022).

Işık T, ‘Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu ve İfade Özgürlüğü’ (2022) 19 (2) *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 735-774.

İnceoğlu S, (ed), ‘Adil Yargılanma Hakkı’ iç Sibel İnceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Avrupa Konseyi Yayınları 2013).

Karan U, *Öğretide ve Uygulamada Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası* (On İki Levha Yayıncılık 2018).

Katoğlu T, ‘Son Seçenek Olması Gereken Ceza Müeyyidesi ve Ceza Hukukunun Zorlanan Sınırları’ (2023) 72 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 973-1005.

Kethüda E, ‘İfade Özgürlüğüne Dair Uluslararası Standartlar ve Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu: İHAM’ın Vedat Şörlü Kararı Işığında Bir Değerlendirme’ (2024) 2 (1) Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 128, 159.

Kjerulf Thorgeirsdottir H, Langášek T and Kevin D, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu “*Halkı Yanıltıcı Bilgi*” İle İlgili Hüküm Hakkındaki Ceza Kanunu Değişiklik Tasarısı Acil Ortak Görüşü’ CDL-PI(2022)032 <<https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2022-034-f>> Erişim Tarihi: 4/9/2025.

Köküsarı İ, ‘Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Pilot Karar Uygulaması’ (2019) XXIII(3-4) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 188-243.

Mazlum İ, ‘Hukuk Yargılamasında Hedef Süre Uygulaması’ (2025) 15 (1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1011-1043.

Mazlum İ, ‘Tazminat Komisyonunun Yapısı ve Makul Süre Bakımından Yapacağı İncelemenin Medeni Usul Hukuku Açısından Değerlendirilmesi’ (2024) 73 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1933-1978.

Mowbray A, ‘Subsidiarity and the European Convention on Human Rights’ (2015) (15) Human Rights Law Review 313-341.

Oral T ve Baş E, ‘Hakaretin Suç Olmaktan Çıkarılması ve İkame Yaptırım Önerisi: Özel Hukuk Cezası’ (2023) (53) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 475-548.

Ölmez CB, ‘Hakimlerin Özel Bağımsızlığı: Hakimlik Teminatı’ (2024) 19 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 413-463.

Özbek VÖ, Doğan K ve Bacaksız P, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Öztürk B, Tezcan D, Erdem MR, Alan E, Sırma Gezer Ö, Saygılar YF, Özaydın Ö, Erden

Tütüncü E ve Tok MC, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Perilli L, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemi İhtiyaç Analizi Raporu (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2014) <<https://rm.coe.int/16806f2347>> Erişim Tarihi: 28.8.2025.

Sevdiren Ö, ‘Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi-I’ (2011) (15) Ceza Hukuku Dergisi 103-129.

Spano R, ‘The Future of the European Court of Human Rights—Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law’ (2018) (18) Human Rights Law Review 473-494.

Şahin C ve Göktürk N, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Şirin T, *Türkiye’de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru)* (On İki Levha Yayıncılık 2013).

Taştan M, *Açıklamalı- İçtihatlı Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları* (Adalet Yayınevi 2024).

Tatlıldil S, ‘Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı-Sürenin Aşılması ve Sonuçları’ (2019) (143) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 9-49.

Yenisey F ve Nuhoglu A, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Yıldırım Z, ‘6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım’ (2013) 17 (2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1725-1756.

Yılmaz, ‘Mağdur İçin Daha İyi Koruma Mümkün Mü?’ (2022) (50) Ceza Hukuku Dergisi 441-490.

Yılmaz Z ve Apiş Ö, ‘Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi’ (2020) 26 (1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 62-106.

Yücel MT, ‘Adli Yargıda “Makul Süre” Felsefesi ve Matematiği’ (2015) (117) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 35-53.

İnternet Kaynakları

Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, <<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/13062024145549Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202024-2028%20Stratejik%20Plan%C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi: 8/7/2025.

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 31/8/2018 tarih ve 93370197-604-E.233/2424 sayılı yazısı, <<https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/31/dosya/sgb-yargida-hedef-sure-uygulamasi17-07-202017-10.pdf>> Erişim Tarihi: 29/8/2025.

Adalet Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği resmi web sitesi <<https://basin.adalet.gov.tr/yargida-ih-tisaslasmaya-iliskin-hsk-kararlari-yayimlandi>> Erişim Tarihi: 18/04/2025.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2024 İstatistikleri, 62 < <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> > Erişim Tarihi: 9/8/2025.

AİHM İçtüzüğü <<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/insan-haklari-bilgi-bankasi/avrupa-insan-haklari-mahkemesi/aihm-ic-tuzugu>> Erişim Tarihi: 3/9/2025.

‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Geleceğine İlişkin Üst Düzey Konferans (Brighton Deklarasyonu)’(2012) 2 (5) Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi 109-124.

Avrupa Konseyi Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu 2020, Ülke Raporu, SWD(2020)355 nihai. <https://ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf> Erişim Tarihi: 4/10/2025.

Avrupa Konseyi Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu 2024, Ülke Raporu SWD(2024)696, 25 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html Erişim Tarihi: 12/8/2025.

Avrupa Konseyi AİHM Kararlarının İnfazı Dairesi (Council of Europe Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights), *Karar (Resolution)* 17/12/2014 CM/ResDH(2014)298, <<https://search.coe.int/cm?i=09000016805b13d2>> Erişim Tarihi: 12/7/2025.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (Council of Europe Committee of Ministers), *Tavsiye*

Karar (Recommendation) 12/5/2004 Rec(2004)6

<<https://search.coe.int/cm?i=09000016805dd18e>> Erişim Tarihi: 27/7/2025.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (Council of Europe Committee of Ministers), *Tavsiye*

Karar (Recommendation) 24/2/2010 Rec(2010)3

<<https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf8e9>> Erişim Tarihi: 27/7/2025.

Avrupa Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), CEPEJ (2008)8Rev, 11.9.2009 tarihli rapor. <<https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-yargida-zaman-yonetimi-icin-satur/1680747623>> Erişim Tarihi: 25/7/2025.

Avrupa Konseyi Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi (Consultative Council of European Judges/CCJE) ‘*Hakimlerin Uzmanlaşması 15 Nolu Görüş*’ CCJE (2012)4 <<https://rm.coe.int/16807477d9>> Erişim Tarihi: 13/7/2025.

Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, *Türk Ceza Kanunu’nun 216, 299, 301-314 maddelerindeki Değişikliklere İlişkin Görüşü*, 15/3/2016 CDL-AD(2016)002, 18 <[https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/11/01/CDL-AD\(2016\)002.pdf](https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/11/01/CDL-AD(2016)002.pdf) > Erişim Tarihi: 18/8/2025.

Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report - 2024 Part 2: Country Profiles*.

Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ), *Mahkemelerde SATURN Zaman Yönetimi Araçlarının Uygulanması Rehberi*, CEPEJ(2011)9Rev, 8/12/2011 tarihli rapor, 3 <<https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-cepej-mahkemelerde-saturn-zaman-y/168074822e>> Erişim Tarihi: 10/7/2025.

<<https://basin.adalet.gov.tr/adalet-bakani-gul-hakim-savcilik-mesleginde-ihstiaslasma-olacak>> Erişim Tarihi: 18/04/2025.

<<https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir.>> Erişim Tarihi: 4/7/2025.

<<https://www.hsk.gov.tr/performans-esasli-izleme-ve-degerlendirme-sistemi>> Erişim Tarihi: 7/7/2025.

<<https://ihtk.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10062024111151AYM%20istatistik%20web.pdf>> Erişim Tarihi: 17/8/2025.

Yargı Reformu Strateji Belgeleri < <https://yargireformu.adalet.gov.tr/>> Erişim Tarihi: 5/7/2025.

Yazar Beyanı	
Yazarların Katkıları	Bu çalışma tek yazarlıdır.
Mali Destek	Yazar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı Beyanı	Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur.
Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi	Yazar, makalenin tüm süreçlerinde TRÜHFD'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde TRÜHFD'nin, yayın ve editör kurullarının hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmektedir.